

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almenyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SØNDERJYSK MÅNEDSSKRIFT

NUMMER 5

2005

Sønderjysk Månedsskrift

Udgivet af
Historisk
Samfund
for Sønderjylland

Abonnementspris
195 kr. årligt incl. moms
og forsendelse.

Enkeltnumre 25 kr. pr. stk.

Farvelagte eller udvidede
enkeltnumre 35 kr. pr. stk.

Ekspedition:
Haderslevvej 45

6200 Aabenraa

tf. 74 62 46 83

E-mail: hssdj@hssdj.dk

www.hssdj.dk

Kontortid ma.-to. kl. 9-14.

Redaktion:

Kim Furdal (ansv.)

Institut for

Sønderjysk Lokalhistorie

Haderslevvej 45

6200 Aabenraa

email: kf@isl.dk

Lennart Madsen

Haderslev Museum

6100 Haderslev

Elsemarie Dam-Jensen

Tønder Museum

6270 Tønder

© Sønderjysk Månedsskrift
og forfatterne

Sats/montage: Aabenraa Fotosats ApS
Tryk: Winds Bogtrykkeri A/S,
Haderslev

I dette nummer:

Sydbank Sønderjyllands Fond 163

»da Tienesten i sig selv kuns er liden...« 164

Tidligere var retten til at spille musik ved private og offentlige fester et privilegium for stads- og godsmusikanter. Museumsinspektør Elsemarie Dam-Jensen har set nærmere på stadsmusikanterne i Danmark og godsmusikanterne på Schackenborg.

Sønderjydernes besøg i Vestjylland 7. til 10. juni 1884 174

I de første årtier efter 1864 foretog store grupper af sønderjyder rejser til Kongeriget som nationale manifestationer. Fra Knud Tejlgaard Jensen har redaktionen modtaget følgende erindring om sønderjydernes besøg på Ringkøbingegnen i 1884, set med vestjyske øjne.

Bov kirketårn..... 176

Det er ikke nødvendigvis nogen let sag at skaffe penge til et kirketårn. N. P. Lund-Jensen fortæller her om de mange anstrengelser, der blev ydet af menigheden for at finansiere byggeriet af Bov kirketårn.

De lokalhistoriske årbøger 2004 179

Hvor blev historien af, spørger lokalhistorisk konsulent, Kim Furdal bl.a. i omtalen af de 27 lokalhistoriske årbøger for 2004 med 262 artikler, som redaktionen har modtaget.

Fotografer i Rødding gennem tiderne 186

Selv om interessen for fotografiet er stor, er der langt mellem artikler om manden eller kvinden bag kameraet. I »Historisk årbog for Rødding-Egnen 2004« finder man dog denne artikel om fotografer i Rødding af bibliotekar Hans Carlo Jensen.

Bognyt..... 193

Det sker - på sønderjyske museer..... 196

Bagsiden om forsiden 200

Forestil dig en verden uden billeder. Sådan var situationen i udpræget grad før opfindelsen af fotografiet i slutningen af 1830'erne. Kim Furdal fortæller om opfindelsen, som gjorde det muligt at fastholde øjeblikket.

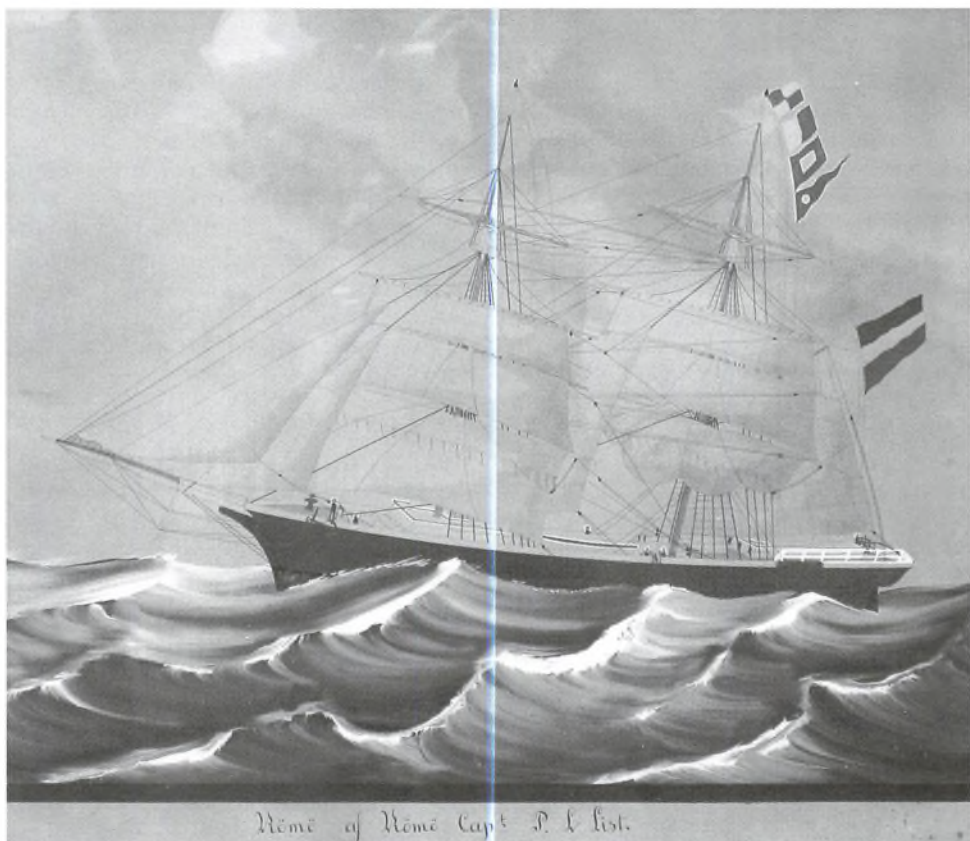
Forsidebillede: Fotografen i aktion. Grev Hans Schack (1852-1905) til Schackenborg »taget« af Axel i 1895. Foto: Institut for Sønderjysk Lokalhistorie.

Sydbank Sønderjyllands Fond

Støtte fra fonde, legater og andre er en nødvendighed for at fastholde kvaliteten i Sønderjysk Månedsskrift. Dette gælder ikke mindst det årlige temanummer, hvor redaktionen lægger stor vægt på at kunne præsentere en række farvebilleder. I nummer tre, der udkom tidligere på året, var fokus på den sønderjyske søfart, som i disse år nyder en særlig bevågenhed såvel i offentligheden som fra politisk

hold. Fra Sydbank Sønderjyllands Fond har bladet modtaget tilskud til udgivelsen, så det bl.a. har været muligt at gen- give de mange skibsportrætter i farver. Med denne støtte har Sydbank Sønderjyllands Fond ydet et væsentligt bidrag til at gøre den sønderjyske søfartshistorie mere farverig til glæde for bladets mange læsere. Redaktionen sender en varm tak for det smukke bidrag.

redaktionen

Briggen »Rømø«, ført og ejet af Peder Lassen List. Maleri: Privateje.

»da Tienesten i sig selv kuns er liden ...«

Om musikantinstitutionen i Danmark og godsmusikanterne på Schackenberg

Af ELSEMARIE DAM-JENSEN

Fra 1661 til 1857 var musikudøvelse et højt reguleret fag og retten til at spille musik et privilegium for stads- og godsmusikanter. Museumsinspektør Elsemarie Dam-Jensen fortæller her om godsmusikanterne på Schackenberg.

I forbindelse med Schackenburgs overgang fra familien Schacks eje til Kongehuset blev godsarkivet i foråret 1993 overdraget til Landsarkivet for Sønderjylland. Herved blev bl.a. arkivalier vedr. musikkanttjenesten på Schackenberg i slutningen af 1700-tallet offentligt tilgængelige. Det er bl.a. dette utrykte kildemateriale, der ligger til grund for denne artikel.

Enevældens behov for musik var med til at danne rammerne for musikantinstitutionen frem til slutningen af 1700-tallet, hvor musikanternes hidtidige privilegier ganske langsomt begyndte at smuldre for helt at falde væk med loven om næringsfrihed i 1857.

Titlen »da Tienesten ...« stammer fra godsmusikant på Schackenberg, Heinrich Hansens bestallingsbrev, dateret 26. marts 1784. Formuleringen rummer problemet ved mange musikanters ansættelsesforhold: at privilegiet var godt nok, man kunne bare ikke leve af det. Musikanten var derfor nødt til dels at være meget nævenyttig med dets håndhævelse, dels måtte han ofte nærmest rende livet af sig selv for at overleve og måske også forsørge en familie på det.

Denne situation gjorde, at både stads-

og godsmusikanter ofte kunne være uglesete for deres nidkærhed. Da tiden samtidig var ved at løbe fra det stive privilegiesystem, var der mange kræfter, både fra administrationens og befolkningens side, som i slutningen af 1700-tallet og begyndelsen af 1800-tallet gjorde deres til at få musikkantprivilegiet afskaffet.

Musikanternes historie er kun behandlet af få forfattere i Danmark. Den mest centrale er musikhistorikeren Jens Henrik Koudal. Denne artikel bygger især på hans arbejder, hvoraf disputatsen fra 2000, »For borgere og bønder. Stadsmusikkantvæsenet i Danmark 1660-1800«, er den vigtigste. Desuden bygger artiklen på det utrykte materiale fra Schackenberg Godsarkiv.

Musikkantinstitutionens baggrund

Indtil middelalderens slutning var musikere normalt omrejsende folk; men efterhånden, som samfundsstrukturen blev mere organiseret, blev der også brug for fastansatte musikere, som kunne gøre tjeneste, når kongen eller hans embedsmænd havde brug for det.

Der var brug for tårnblæsere, der fra kirkens eller slottets tårn kunne angive tidspunkt på døgnet, solopgang og solnedgang, blæse koraler på højtidsdage eller advare i forbindelse med ildebrandede.

I Danmark kendes de først fra 1400-tallet. Allerede fra omkring år 1500 har

der tilsyneladende været fastboende bymusikanter i danske byer, bl.a. i Ribe og Flensborg.

Tårnblæsere kendes bl.a. fra Haderslev. Tårnmusikken kulminerede på Christian IV's tid, som i det hele taget er præget af et meget rigt musikliv ved hoffet. Disse tårnmænd fik omkring 1615 lov til at spille til bryllupper og barsler. Hermed har vi tilsyneladende begyndelsen til stadsmusikanternes privilegiesystem, hvor musikopvartningen i en by også kom til at omfatte det omliggende landområde. Med Christian IV's død i 1648 afskaffedes tårnmændene. Deres funktioner indgik herefter overalt i stadsmusikanternes arbejdsfelt.

Stadsmusikanternes organisering

Allerede i 1650 havde ca. 1/3 af de 67 danske købstæder en stadsmusikant, og med enevældens indførelse i 1661 blev

musikantfunktionen definitivt sat i system.

Både kongemagten selv og dens udøvere, såvel i hovedstaden som i købstæderne, havde brug for musikkers repræsentative funktion. Det blev hensigtsmæssigt, at én bestemt person havde ansvaret for, at musikken fungerede til tiden, vel at mærke ikke kun med messingblæsning fra tårntinderne. Enevælden havde brug for musikanten mange andre steder: Når bystyret optrådte offentligt, ved gudstjenester, i musikundervisningen i latinskolen og til borgernes private fester.

I 1670 fik borgmestrene kongelig bevilning til selv at forordne ansættelse af bl.a. »Instrumentister«. Forordningen skulle dog siden have kongelig konfirmation for at få gyldighed.

Med indførelsen af privilegier blev der sat et skarpt skel mellem de profes-

Stik fra 1769 af Schackenborg Slot og Møgeltønder.

Stadsmusikantdistrikter i kongeriget Danmark i 1730. Gengivet efter Jens Henrik Koudal: »Forborgere og bønder. Stadsmusikantvæsenet i Danmark 1660-1800.«

sionelle stadsmusikanter og spillemændene på landet. Danmark blev opdelt i ca. 25 stadsmusikantdistrikter, som i løbet af perioden 1660-1800 blev ledet af i alt 234 privilegerede stadsmusikantmestre. Hvert distrikt bestod af 1-2 købstæder med tilhørende 2-3 amter. Det var et dansk særkende, at spilleretten til det omkringliggende landområde hørte under stadsmusikantens privilegium. Fænomenet kendes i det dansk-norske dobbeltmonarki, i Slesvig og Holsten samt i Oldenburg. Andre steder i bl.a. Tyskland forpagtede stadsmusikanten landdistriktet af landsherren med det formål at skaffe indtægter til landsherrens kasse.

Stadsmusikanterne kom til at formidle musikstrømninger både »opad« til hoffet og militærsfæren og »udad« til landbe-

folkningen. De formidlede udenlandsk musik til Danmark og adels- og borgerdansen til bønderne.

Privilegiernes konkrete indhold kunne omfatte skattefrihed, fri bolig og frihed for indkvartering af soldater. Stadsmusikanterne havde eneret på at spille til borgernes »Brylluper, Barseler og andre Vertskaber«. De havde også eneretten på at opvarte landområdet med musik i forbindelse med »livets fester«. Det var de ofte ret svingende indtægter fra disse fester, som stadsmusikanten først og fremmest skulle leve af, evt. suppleret med en mindre, fast løn fra byen eller kirken. Som supplement havde han også ret til omgang (dvs. at han gik fra dør til dør og modtog pengegaver) hos borgerne på de fire højtidsaftener i forbindelse med jul, nytår, Helligtrekonger og Mortensaften.

Mesterlæren hos stadsmusikanten var den eneste mulighed for en professionel musikeruddannelse helt frem til oprettelsen af det første danske musikonservatorium i 1827. De fleste stadsmusikanter havde omkring 1-2 svende og 1-2 læredrenge. Læretiden var 4-5 år, og derefter skulle svenden på valsen rundt om i Europa. Bagefter vendte han tilbage og fik måske ansættelse som musikantvend eller prøvespillede for en købstadsmagistrat for selv at få et mesterprivilegium.

Stadsmusikantens instrumentarium var omfattende. Hans »instrumentbank« rummede i gennemsnit 20 forskellige instrumenter, både strengeinstrumenter og træ- og messingblæsere, som han enten selv betjente eller lånte ud til sine svende og læredrenge.

Når en stadsmusikant blev gammel, måtte han sikre sig selv og sin familie økonomisk. Det bedste var selvfølgelig, hvis privilegiet kunne blive i familien. Der er mange tilfælde, hvor stadsmusikantembeder er gået i arv gennem adskillige generationer, bl.a. slægten Simonsen,

som »sad på« embedet i Svendborg i fire generationer gennem i alt 141 år (1702-1843)!

Ofte blev privilegiet overtaget af én af svendene, især hvis han, som det kendes inden for alle andre fag før i tiden, ville gifte sig med enken.

Stadsmusikanternes konkurrenter

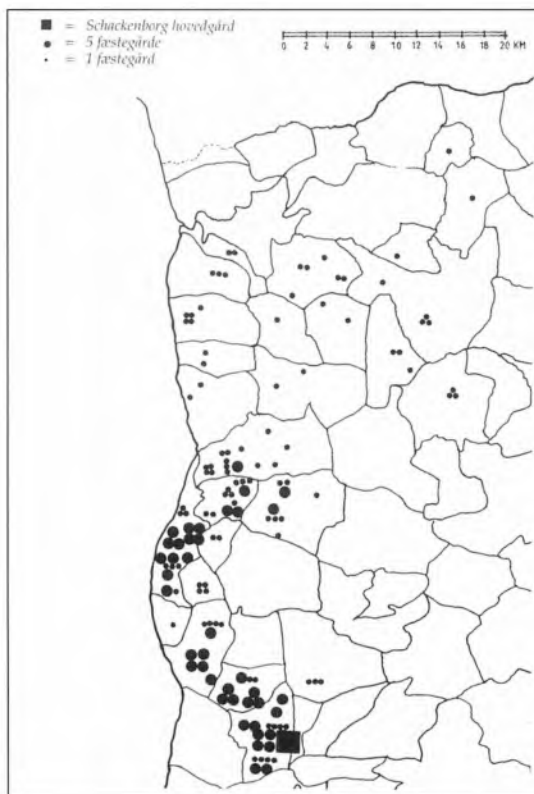
Gennem hele perioden 1660-1780 var stadsmusikanterne truet af mange konkurrenter. I København var det store problem militærmusikerne, som gerne ville tjene en ekstraskilling som balmusikere. En anden trussel var latinskoledrengene, som stadsmusikanten ofte selv havde oplært på instrumenterne. Byens organist kunne ligeledes gå stadsmusikanten »i næringen«, og endelig var det allerstørste problem nok de deciderede fuskere. I København, hvor politimesteren førte protokol over forholdene, er der over en periode på kun tre år omkring 1720 opført over 2.000 eksempler på ulovlige musikopvartninger. Musikanterne var nok især pressede med hensyn til deres rettigheder i landdistrikterne, hvor områdernes størrelse og de dårlige vej- og transportforhold gjorde det svært at kontrollere eventuelle konkurrenter. Landsbyspilmændene havde tilsyneladende hævde på at spille til årstidsfesterne ved fastelavn, påske, pinse, Sct. Hans og høstfester.

Ifølge reglerne skulle værten ved bryllupper osv. på landet enten aftale en afgift til stadsmusikanten for at benytte en upriviligeret musikanter, eller den upriviligerede musikanter kunne selv mod en fast afgift forpagte retten til at betjene en mindre del af stadsmusikantens distrikt, hvis han ikke selv kunne overkomme det. For det meste blev den privilegerede musikanter bakket op af retssystemet; men i enkelte tilfælde måtte man give op, f.eks. over for de selvejende og selvbevidste hollænderbønder i Store Magleby, der hårdnakket påstod, at amtsmusikanten

ikke kunne »spille de Strøg som udi Hollænderbyien Éfter Eld Gammel Skick og Sæd Vane hos os Er brugelig«.

Godsmusikanternes vilkår

Efter enevældens indførelse i 1661 skabte Christian V en ny adelig rangorden, hvorefter alle, der havde kongens gunst samt et stort godsområde, kunne blive greve eller baron. Grever og baroner fik særrättigheder, heriblandt ansvar for jurisdiktion inden for deres godsområder.

Når de kongerigske forhold og kongerigsk lovgivning spiller en så central rolle, hænger det sammen med, at Schackenborg var en del af de kongerigske enklaver. Bag dette lå også en strategi, der allerede blev lagt af feltherren Hans Schack (1609-1676), der kun opkøbte gårde, som blev regnet for kongerigske. Her ses Schackenborgs fæstegods 1768. Kort: Carsten Porskrog Rasmussen.

Musikanter på forsiden af skillingstryk med den »kristelige« majvise fra 1723.

Fordi disse godsområder fungerede som selvstændige amter, var de også unddraget stadsmusikantdistrikterne. Derfor fik grever og baroner også hævd på selv at ansætte godsmusikanter og administrere musikanterprivilegier på deres godsområder.

Musikhistorikeren Sybille Reventlows undersøgelser af forholdene på de fynske herregårde giver sammen med materialet fra Schackenburg Godsarkiv et indtryk af, hvordan forholdene for godsmusikanter kunne være. Kilderne til beskrivelse af godsernes musikliv kan f.eks. være notesamlinger eller godsregnskaber.

På Fyn har man mange steder haft egen musikanter, organist eller danselærere. Der er tale om et meget broget billede m.h.t. musikudøvelsen, bestående af professionelle og amatører, adelige, borgere og tjenestefolk, der har musiceret

sammen. Endelig er musikken indgået i mange forskellige sammenhænge: Koncerter, kammermusik, teater, dans og undervisning på herregården.

Godsmusikanter på Schackenburg

Det middelalderlige Møgeltønderhus, som ejedes af Ribe Bispestol, blev omkring år 1400 indlemmet i kongeriget som en del af de kongerigske enklaver i Sønderjylland. Efter reformationen kom Møgeltønderhus under kongen, og det hørte herefter til Riberhus len.

I 1661 forlenedes det til rigsfeltherre Hans Schack som påskønnelse for hans indsats under svenskekrigene. Han købte allerede samme år Møgeltønderhus af kronen og lod bygningerne renovere i de følgende år. Herefter kaldtes slottet Schackenburg. I 1671 ophøjedes han i grevestanden. Han var i lighed med de

fynske lensherrer også amtmænd, nemlig over Ribe Amt.

I 1676 omfattede Schackenborgs godsområde bøndergods fordelt på ca. 30 landsbyer. Schackenborg lå i en kongerigsk enklave, og derfor var flere af Schackerne amtmænd over Ribe Amt og stiftamtænd over Ribe Stift. På det musikerorganisatoriske område lignede forholdene på Schackenborg forholdene på Fyn.

Den første kendte bestalling for en godsmusikant på Schackenborg stammer fra 1698, hvor stadsmusikanten i Ribe, Jacob Witzig, fik eneret på at spille i godsområdet. Det fremgik, at ingen måtte unddrage sig privilegiet, og hvis det ikke blev efterkommet, blev synderen idømt en bøde på 10 rigsdaler. Musikerne skulle være rimelige i pris, og rekvirenterne måtte selv bestemme, hvor mange musikere der skulle medvirke ved festerne. Da Witzig døde i 1701, fulgte den nye stadsmusikant i Ribe, Garlef Chinast, efter i godsmusikantstillingen. Grev Schack må dog have været utilfreds med ham, for i 1711 blev Chinast erstattet som godsmusikant med en musikanthent Siventzen fra Tønder. Siventzen skulle iflg. bestallingen betjene »alle Schackenborgiske underdaner med leg og spil ... for billig Betaling efter Sædvane.« Siventzen var ikke stadsmusikant i Tønder på dette tidspunkt, men må have været musikantsvend.

I 1726, da en ny stadsmusikant, Johann Friderich Krosch, blev ansat i Ribe, fik denne af enkegrevinde Anna Sophie Schack også privilegium på at spille på Schackenborg Gods. Måske opstod der en konflikt, for 12 år senere, i 1738, fratoges Krosch sin eneret. Grev Schack gav en af sine egne musikanter, Mathias Nielsen Lynges, lov til at spille til »småa Bryllupper og Barseler«, og fire år senere blev Lynges eneste musikanthent på Schackenborg, selv om Krosch levede endnu.

Begrundelsen for Lynges ansættelse var i starten, at han skulle spille for dem, der ikke havde råd til at lade Ribemusikanten hente. I 1742 var man åbenbart blevet så tilfreds med sin egen musikanthent, at man fra grevskabets side kun ønskede at benytte Lynges, som var bosat lokalt i Møgeltønder og uddannet professionel musikantsvend.

Af bestallingen fra 1738 fremgår det, at Lynges skulle medvirke i kirke- og taffelmusikken og stå til rådighed, når herskabet havde brug for ham. Desuden skulle han holde det nødvendige antal musikantsvende og -drenge, for at han kunne opfylde sine forpligtelser. Desværre ved vi ikke, hvor mange der har været tale om; men kravene til musikken var ikke små: Grev Schack abonnerede således på den samtidige komponist og musikdirektør i Hamburg, Georg Philipp Telemanns »Musique de Table«, et værk med taffelmusik i fire bind, der udkom i 1733.

Den musikanthentinstitution, der blev skabt på Schackenborg, svarede til stadsmusikanthentinstitutionen. Det var måske grunden til, at greverne efter 1738 fik deres musikanthentnævnelser konfirmeret hos kongen. Schackenborg Gods var tilsyneladende det eneste landområde foruden Københavns Amt, der havde en kgl. privilegeret musikanthent, og gennem hele 1700-tallet bevarede grevskabet en professionel musikanthent.

Godsmusikant Henrich Hansens vilkår på Schackenborg i slutningen af 1700-tallet
Efter Lynges død ansatte man Henrich Hansen, der i 1779 fik sin første bestalling, underskrevet af Hans Schack og hans anden hustru, Caroline Lovise Sophie Schack. I 1784 blev Henrich Hansen kongeligt privilegeret musikanthent med eneret på at spille til bryllupper. Schackenborg Gods havde i 1700-tallet gode indtægter. Allerede i 1660'erne havde man afløst hoveriet mod en fast årlig betaling

fra bønderne, som samtidig forpagtede hovedgårdsmarkerne. Men grevefamilien brugte åbenbart flere penge, end godset kastede af sig, for der var konstant underskud i kassen. Godset blev derfor i slutningen af 1700-tallet sat under administration af en kommission, som skulle løse gældsproblemerne. Samtidig påbegyndte man landboreformerne, bøndergodset overgik til arvefæste, hovedgårdsjorden blev udstykket og ligeledes solgt i arvefæste.

Midt i denne turbulente periode var Henrich Hansen musikant på Schackenberg. Hvori bestod hans opgaver?

Den første bestalling stammer fra 1779. Ifølge denne skulle »Hoff Musicanten Hindrich Hansen i Møgeltønder« årligt have 40 rigsdaler på livstid, pengene skulle udbetales således, at greven betalte den ene halvdel og grevinden den anden halvdel!

Til gengæld skulle Hansen opvarte med musik »saa ofte hand dertil paa Schackenberg fordres«; men han fik samtidig tilladelse til at spille til bryllupper på landet, hvis han blot meldte det på forhånd. Desuden skulle han altid være til stede, når der var »Geburts Dag« i grevefamilien, »for i Fald om Hand til Opvarntning maatte blive kaldet.«

Fire et halvt år senere erstattedes den første bestalling af en ny, underskrevet af Hans Schack 26. marts 1784. Den 27. august samme år konfirmerede Christian VII bestallingen, som i løbet af september blev ført til protokols både på Ballum og Lostrup (Lustrup) Birketing. Med privilegiet fra 1784 havde Hansen nu ikke bare ret til at spille til bryllupper på landet, han havde eneret. Begrundelsen i bestallingsbrevet var, at sådan var det »paa mange Stæder« i Danmark og Holsten.

I bestallingen fra 1784 får vi flere konkrete oplysninger om Hindrich, som i mellemtiden var blevet til Henrich Hansen. Der fortælles, at han havde stået i

lære som »Musicant Svend« i Tønder, og nu skulle han så være »allene Musicant«. Alle på grevskabet undtagen søfolk, (her refereres til en forordning af 1. februar 1770), skulle bruge Hansen ved »deres Bryllupper, Trolovelser og andre Forsamlinger og Lystigheder, hvorved nogen Spil og Musique bruges.« Hvis de undlod at bruge Hansen, skulle de betale »4 Rd.s Straf«. I konfirmationen er der i øvrigt en rettelse i forhold til bestallingens ordlyd: Det fastslås, at der ikke længere må høres »Musique ved Trolovelser ifl. Forordningen af 19. Febr. 1783...«.

Hansen skulle stå til rådighed, når bare han havde fået besked i ordentlig tid. Han skulle selv sørge for transporten frem og tilbage, »hvorhen han i Grevskabet maatte forlanges« - og så skulle han opføre sig skikkelig!

Og netop fordi »Tienesten i sig selv kuns er liden«, skulle han iflg. bestallingen have honorar, ligegyldigt om han blev bedt om at spille eller ej, »ligesom i Danmark og Holsten paa mange Steder allernaadigst er bevilget, nemlig: af en heel Gaardsmand to Rigsdaler, af en halv Gaardsmand en Rigsdaler, og af en Ottings, Kaadener, Huusmand eller anden Beboer, en halv Rigsdaler«.

Denne afgift kan synes af meget, når man sammenligner med tidens lønninger i øvrigt. Den hele Gårdmands afgift svarede faktisk godt og vel til en arbejdsmands sommerugeløn i Ribe i 1780'erne. Det lyder af meget, men når man derefter udregner musikantens faste løn, de 40 rigsdaler årligt, som er nævnt i den første bestalling (og besynderligt nok ikke i den anden; men »Livs Tid« må vel også gælde her), så svarer de nok ca. til 100 dages løn om året, dvs. at 265 dage skulle finansieres ved de løse tjenester hos bønderne.

Men også på Schackenberg Gods havde musikanten problemer med at få pengene hjem. Der er bevaret flere breve, dels

fra Hansen, dels fra kunderne og greven, som omhandler afgifterne til musikanten.

Den ene brevveksling stammer fra 1782, hvor Hansen i et brev til greven dateret 11. februar 1782 beklager sig over, at ikke mindre end tre brudgomme (»Thyge Lausten af Bodsbøll, Anders Terkelsens Sønn i Reisby og Laust Thygsen i Westerende, alle udi i Ballum Sogn.«) har snydt ham for hans retmæssige betaling. Nu beder Hansen greven om hjælp, så de pågældende kan blive tiltalt og straffet. Greven lader 18. februar klagen gå direkte videre til de tre syndere, som skal svare inden 8 dage. I tidens karakteristiske omstændelige stil svarer de tre med en række søforklaringer, måske fordi de er matroser! Alle kommer fra kystsoget Ballum. De kan deres lovgrundlag på fingrene, idet de henviser til to forordninger, som de tolker således, at »Matroser maa spille paa instrumenter ved diris Come-rater og andre inrollerdes lystigheder frit og ubehindret.« Matroserne slutter brevet med at bønfalde greven om, »at Klageren icke tilladis at føre Execution eller mollistrere voris Hiemblivende Hustruer,« når de inden længe skal til søs igen.

Isit svar afviser grev Schack matroserne: »Vel har Hands Kongelige Mayestæt ved Allernaadigste Forordning af 1. Febr. 1770 givet de Enroullerede Frihed at spille paa instrumenter ved deres egne Lystigheder mens ikke til Bryllupper og Barseler, især hvor en beskikket Musicant er. Naar altsaa den af mig beskikkede Musicant Hindrich Hansen kand got giøre at der virkeligen er giordt Music ved de Anklagedes Bryllup, bør de uden indvending afgiøre dette med ham eller forvente sig viidere tiltale og straff.« Greven står altså bag sin musikant; men matroserne er ikke sådan at kyse. Poul Detlefsen fra Ballum skriver i et brev af 8. marts 1782 til inspektør Holm på Schackenborg, at matroserne vil andrage »Sagen

for Admiralitetet.« Desværre får vi ikke i Schackenborg Godsarkiv slutningen på historien.

Også bønderne i Ballum Sogn prøvede at sno sig uden om afgiften til godsmusikanten. En mand ved navn Hans Tygesen Møller holdt i høsten 1786 bryllup, hvor han ikke hidkaldte musikant Hansen, og derfor idømte Hansen ham en mulkt på seks rigsdaler. Møller forklarer i et brev af 27. februar 1787, hvorfor han ikke mente, at han var forpligtet til at benytte eller betale Schackenborgs godsmusikant. Møllers brud kom nemlig fra en Trøjborg Stavv i Mjolden Sogn, det vil sige en ejendom, der hørte under Trøjborg og dermed lå uden for Schackenborgs godsområde. Brylluppet hørte derfor under præsten i Mjolden; men »som en Føyelighed af Præsten som tiende os derudii,« blev brylluppet holdt i Ballum. Derfor er brudgommens logik, at hvis brylluppet var blevet holdt i Mjolden, »var det jo Musikant Hansen uvedkommende, da han der ikke har privilegium ... saa meget meere da aldeeles ingen Musik blev holden ved mit Bryllup ...«

Se, det var en interessant oplysning! Der var tilsyneladende ikke blevet spillet musik til brylluppet. Hvis brevet var stoppet dér, kunne man måske have accepteret brudgommens afvisning; men han fortsætter: »uden alleene at en goed Ven af Bryllups Giæsterne uden mindste Betalning derfor ... om Søndag Aftenen fornøiede de øvrige Giæster med at spille lidet paa Fiolin som dog var af liden Betydelighed og ikke varede over 2-3 Timer i høyeste.«!

Brudgom Møller slutter sit brev med at håbe, at godsmusikanten »som en uvedkommende person i denne Sag Naadist afvises,« og at Møller selv må slippe for videre tiltale, »thi disse for enhver undersaat trøkkende Aaringer tillader ingen unyttige Udgifter.«

På dette svarer Hansen spidst, at hvis

Enkegrevinde Anna Sophie (1689-1760), født Rantzau, der var gift med grev Hans (II). Hun efterlod et dårligt eftermæle som godsejer, men da Johann Friderich Krosp blev stadsmusikant i Ribe i 1726, fik han privilegium af enkegrevindens på at spille på Schackenborg Gods. Foto: Institut for Sønderjysk Lokalhistorie.

gårdmanden i Ballum ellers havde gjort sig den umage at læse musikantbestallingen, så ville han »ved første Øyekast lettelig have seet, at alle de i hans Klage ... brugte Udflugter og Motiver ... ugrundet ville bortflyve som Aune for Vinden.« Musikanten citerer grev Schack, som »med Reene Ord uden undtagelse (har confirmeret), at jeg af de her i Grevskabet forefaldende Bryllupper skal nyde af en Gaardmand 2 Rdl.« Endelig konkluderer musikanten, at ligegyldig om gårdmanden havde taget sin kone på Trøjborg Gods eller i Paris(!), så kan han iflg. sund fornuft ikke fritages for gebyret til musikken »og endnu mindre at lade andre derved spille, som jeg hører har

varet den heele Nat, da det just er mit Leve Brød.«

Det sidste, at der har været en uberettiget musikant, er årsagen til, at Hansen foruden de to »normale« rigsdaler yderligere kræver fire rigsdaler, »som jeg ey formeener for én heel Aften og Nat at være overdreven.« Dermed vil han statuere et eksempel for andre, så de kan overholde reglerne.

Kildematerialet er for snævert til at udlede egentlige konklusioner; men det er nok ikke helt tilfældigt, at det netop var folkene i Ballum, som vægrede sig ved at betale. Der er ca. 25 km fra Schackenborg til Ballum. Ballumfolkene kunne håbe på, at den ulovlige musik ikke kom Hansen for øre. Bønderne i Ballum var velstillede folk med fedekvæg gående i de saftige marskområder. Disse bønder var ikke vant til at spørge om lov, og det har sikkert irriteret dem gevaldigt at skulle betale en afgift til en musikant, som de ikke havde brug for!

Det var dog nok ikke ensidigt bøndernes og matrosernes skyld, at Hansen havde det svært. Han var tilsyneladende ret stridbar. Ved flere lejligheder kom han i klammeri med folk, i 1794 bevirkede det bl.a., at han brækkede benet i et slagsmål i Møgeltønder. I en artikel af Andreas Petersen i Sønderjysk Månedsskrift 1942 (»Spillemandsprivilegier i gamle Dage paa Vesteregnet«) fortælles det om Hansen, at han »havde en noget for livlig Natur. Han var godt kendt i Tøndringer Værtshuse, og her gik det ofte ud over Værtshusets Kopper, Glas osv.; han havde nemlig for Vane at slaa alt i Stykker.«!

I 1795 måtte Hansen hele ti gange bede greven om hjælp for at få sin betaling for bryllupsspilleriet krævet ind. Til sidst blev det måske også greven for meget med den temperamentsfulde godsmusikant. I hvert fald klagede Hansen til Danske Kancelli over, at han ikke havde

modtaget sin løn for de seneste tre år som hofmusikant, hvilket var en del af godsmusikantens »kombinationsstilling«.

Noget var der formentlig i hans klager over indtægterne. Den 11. marts 1825 døde Henrik Hansen som indsidder i Møgelstønder på den nuværende adresse Sønderbyvej 4.

Musikantinstitutionens opløsning i perioden 1780-1860

Lige siden musikantinstitutionen opstod i 15-1600-tallet havde musikanterne været truet på deres levebrød. I enevældens første hundrede år blev stadsmusikanterne bakket op af myndighederne. Fra slutningen af 1700-tallet udhuledes institutionen af nye love og nye holdninger både hos borgerskabet i byerne og hos de bønder, som med bondefrigørelsen og den individualisering, som fandt sted med landsbyfællesskabets opløsning, ikke længere ville finde sig i at skulle ligge under for musikanternes gamle privilegierettigheder. Mange musikanter tog, i lighed med godsmusikanten på Schackenborg, til genmæle; men lige lidt hjalp det.

Mht. lovgivningen var der især to skrifter, der blev skæbnesvangre for musikantinstitutionen:

Et kongeligt reskript af 14. juni 1780, der gav kongelige musici førsteret til ledige stadsmusikantembeder, og en kongelig resolution af 25. april 1800, der var et endnu hårdere slag mod musikantinstitutionen. Dels indebar den »at Stads- musikanter-Tjenesterne ... ved indtræffende Vacance foreenes med Organist-Embederne.« Dels var landbefolkningen ikke længere tvunget til at bruge stadsmusikanterne, men kunne »antage hvem han vil til at spille hos sig.«

Hermed bortfaldt en af stadsmusikanternes hidtil vigtigste indtægtskilder. Lovændringen var ikke et udslag af økonomisk liberalisme fra enevældsmagtens side, men mere en logisk konsekvens af,

at privilegiesystemet ikke længere fungerede.

I begyndelsen af 1800-tallet forværedes situationen yderligere pga. de generelle politiske og økonomiske forhold med eftervirkningerne af Napoleonskrigene, Statsbankerotten i 1813, osv.

Specielt i byerne var stadsmusikanterne også truet af den teknologiske og prismæssige udvikling inden for instrumentbyggeriet. Det var blevet mere almindeligt, at man anskaffede klaver i borgerhjemmene. Husmusikken florerede, især efter statsbankerotten i 1813, hvor det professionelle, offentlige koncertliv var meget begrænset. En instrumental nyskabelse var lirekassen, som blev et meget populært (og billigt) akkompagnementsinstrument ved ballerne.

Den privilegerede stadsmusikants epoke var slut. Allerede med resolutionen fra 25. april 1800 var spillemandsnæringen på landet givet fri. Med grundloven 1849 og definitivt med næringsloven 1857 (med fuld virkning fra 1862) forsvandt monoopolet helt. Stadsmusikanterne erstattedes mange steder af selvbestaltede musikdirektører. I anden halvdel af 1800-tallet blev kontakten mellem musikere i byen og på landet større, skellene udviskedes, og musikdirektører og landsbyspillemand kunne arbejde sammen. Spillemandene, der som regel havde musikken som et bijob, begyndte nu også at betragte sig selv som egentlige musikere.

Et mere moderne samfund, baseret på økonomisk liberalisme, var undervejs. Dette samfunds borgere krævede frihed til selv at vælge den musik og de musikere, de ville høre og betale til.

I stedet for at forsøge at ændre og tilpasse ansættelsesforholdene holdt musikanterne krampagtigt fast ved deres gamle rettigheder. Da disse rettigheder blev ophævet, forsvandt også det gamle privilegerede musikanterhverv.

Sønderjydernes besøg i Vestjylland

7. til 10. juni 1884

Af KNUD TEJLGAARD JENSEN

Fra Knud Tejlgaard Jensen har redaktionen modtaget følgende erindring om sønderjydernes besøg på Ringkøbingegnen 1884, set med vestjyske øjne.

Min farfar, Peder Jensen, født i 1871 i Opstrup i Stadil, skrev i et hefte »Slægtsminder« følgende lille fortælling:

»Sønderjydernes besøg på Ringkøbingegnen i 1884 var en begivenhed,

Dannebrogssløjfen, med datoen 7.-10. juni 1884, der blev anvendt som adgangstegn til festen i Husby plantage. Foto: Privat.

der satte sindene i bevægelse og på enkelte områder satte spor, der aldrig helt forsvandt.

I mit hjem blev det dog en skuffelse ved siden af, at det blev en oplevelse. Vi ventede to gæster – sønderjyder – mand og hustru. Alt var rede til at modtage dem. Fader kørte den en mil lange vej til Tim station, men han kom hjem med en tom vogn. Det var en stor skuffelse. Et hjem i Mejlbjerg gik det på lignende vis. Bekendte af de pågældende sønderjyder, som vi ventede som gæster, fortalte, at de havde været med toget, men var stået af på egnen mellem Tarm og Varde.

Vor gode mad kunne vi jo nok selv spise, og til fest kom vi alligevel. Vi var et helt læs fra vor gård. Der blev kun én hjemme for at passe dyrene.

Det første stævne var ved gården »Stage« i Vedersø Klit. Her var redningsstation, som blev beset. Redningsbåden gik dog ikke ud, da havet var rolig, men redningsmandskabet holdt øvelse med raketapparat på stranden. Et par raketter blev sendt ud over havet.

Efter et par timers samvær på stranden blev vognene forspændt, og et mægtigt vogntog satte sig i bevægelse med den store plantage ved Husby kirke som mål. Der skulle den egentlige fest holdes med taler og sang. Så vidt jeg mindes, var det første gang, jeg deltog i en folkefest. Men den eneste erindring, jeg har, om selve festen er, at sangen »Bliv nu til spot dine tusindårs minder« blev sunget og det så godt, at den senere gav genlyd hjemme i kostalden under malkningen.

Før var det de gamle viser som »På

blomsterklædt bakke sad Hjalmar så tavs« og lignende viser, hvoraf forrådet ikke var så lille, der blev sunget under malkningen, men fra nu af lød ovennævnte sang tillige med flere fædrelands-sange, der var blevet trykt i et lille hefte til festen. De livede op i den gamle kostald.«

Efter min fader Ole Jensens død i 1928 fandt jeg i hans tegnebog et adgangstegn fra festen i Husby plantage, med Dannebrogssløjfe påtrykt 7-10. juni 1884. Den var altså gemt trofast i 44 år til vidne om, at festen også for ham havde været en oplevelse. Men sammen med sløjfen lå også et indkvarteringskort, hvorpå der stod skrevet: »Jens Jespersen og Hustru fra Bredebro.« Det var altså disse to men-

nesker, der havde skuffet min fader, da han med glæde ville åbne sit hjem for dem.

Min hustru har et vemodigt minde fra samme tid. Da sønderjyderne igen vendte hjem, kom flere læs fra Vejen station kørende forbi Skodborghus skole. Dannebrog ved dannebrog vajede fra vognene, men da de nåede broen over Kongeåen, sank flagene alle en efter en. De, der var vidner dertil, glemmer det aldrig.

Flere af de sønderjyske deltagere blev udvist. Skrædder Mathias Junker i Vejen var en af dem.

Såvel dannebrogssløjfe som indkvarteringskort er endnu i dag sammen med min farfars fyldige beskrivelser af minder fra vor slægt opbevaret hos mig.

Sønderjydernes Besøg i Vestjylland
7.-10. Juni 1884.

Gjæsternes Navne: *Jens Jespersen*
med hustru fra Brede-
bro

Værtens Navn og Bopæl: *Ole Jensen*
Hadil

Jernbanestationen eller Holdpladsen: *Viene*

Indkvarteringskortet for Jens Jespersen og hustru, som ikke dukkede op hos Ole Jensen. Foto:

Bov kirketårn

Af N. P. LUND-JENSEN

Søndag den 10. december 1905 kunne menigheden i Bov indvie det nye kirketårn på Bov kirke. N.P. Lund-Jensen fortæller her om de mange anstrengelser og økonomiske ofre, der blev ydet af menigheden for at finansiere byggeriet af kirketårnet.

Når man nærmer sig kirkelandsbyen Bov, ser man på lang afstand det høje kirketårn. Det er i år netop 100 år siden, man indviede det nybyggede kirketårn ved den gamle middelalderkirke.

Bov kirke er beliggende umiddelbart øst for den gamle hærvej, midt i landsbyen og over for den kgl. privilegerede kro. Kirken, der er Sønderjyllands sydligste, bestod tidligere af et romansk kor og skib - formentlig fra slutningen af 1100-tallet - med en senere vestforlængelse og et våbenhus fra 1817. Kirken havde, som de fleste andre kullede kirker, et fritliggende klokketårn af træ.

Ønsket om at give kirken et tårn opstod allerede i 1840'erne, da et medlem af menigheden tilbød den daværende

præst, Thomas Hoyer-Jensen, 2000 mark til et tårnbyggeri. Kirkemyndighederne afslog dog tilbudet, fordi beløbet ikke var tilstrækkeligt, og man var betænkelig ved de fremtidige vedligeholdelsesudgifter.

I forbindelse med en hovedistandsættelse af kirken omkring 1890 kom spørgsmålet om et tårnbyggeri igen til debat. På dette tidspunkt bestod det kirkelige selvstyre i sognene af en valgt repræsentation bestående af kirkeforstanderskabet og kirkekollegiet. Kirkeforstanderskabet bestod af præsten som født formand og 4 - 10 kirkeældste. Kirkekollegiet var sammensat af kirkeforstanderskabet og et antal menighedsrepræsentanter. Tanken stødte imidlertid fortsat på modstand i kirkekollegiet. Ønsket om et kirketårn var dog så stærkt i sognet, at sognepræsten, Eduard Rønnau, besluttede at undersøge de økonomiske muligheder for at realisere tanken om et kirketårn.

En ansøgning til den tyske kejser om økonomisk støtte til formålet gav ikke noget resultat, og den 27. maj 1899 ud-

Bov kirke uden tårn efter hovedistandsættelsen i 1890. Foto: Bov Museum.

sendte pastor Rønnau derfor en skrivelse til menigheden med følgende ordlyd i oversættelse:

»Efter at hans majestæt kejseren har afslået at bidrage til opførelse af et tårn ved vor kirke, vil vi undertegnede med henblik på ønsket fra mange menighedsmedlemmer om at se kirken udsmykket med et tårn og i tillid til deres offervilje i Guds navn alene påbegynde værket.

Ved forenede kræfter og med den os i udsigt stillede støtte fra det kgl. konsistorium vil det i hvert fald inden for en overskuelig tid lykkes os at rejse et tårn, der ikke kun vil blive en pryd for kirken og kirkelandsbyen, men også et synligt fingerpeg opad for hele sognet.«

Opfordringen, som er underskrevet af pastor Rønnau og Landrat Pfeffer, var vedhæftet lister, hvorpå menigheden kunne tegne sig for bidrag. 248 personer tegnede sig med underskrift for beløb, som spændte fra 1 til 100 mark, og det fremgår tydeligt af tegningslisterne, at man først har henvendt sig til den pengestærke del af menigheden. Det samlede beløb udgjorde 4.256 mark.

Byggeudvalget har tilsyneladende villet sikre sig, at man også kunne gøre krav på de tegnede beløb. Det indhentede derfor en udtalelse fra Rechtsanwalt Scheel i Flensborg, der svarede, at bidragyderne måtte anses for et selskab med det formål at bygge et kirketårn, og at bidragyderne samt deres arvinger med en forældelsesfrist på 30 år hæftede for de tegnede beløb.

Det kgl. Konsistorium i Kiel gav tilsgagn om et tilskud på 1.400 mark, og Kirkekollegiet, som nu åbenbart havde ændret holdning, bevilgede 3.000 mark til tårnbyggeriet og yderligere 2.000 mark til et varmeanlæg, som skulle etableres samtidig med tårnet.

En væsentlig hjælp til planens gennemførelse ydede arkitekt Carl Vosz i Kiel, der tilbød vederlagsfrit at udarbej-

Kirketårnet under opførelse i oktober 1905. Foran ses sognepræst Th. Clausen og håndværkerne. Foto: Bov Museum.

de bygningstegninger og føre tilsyn med byggeriet.

Der blev indhentet tilbud fra tre bygmestre i lokalområdet. Bygmester Fleth, Klues, var billigste tilbudsgiver med et tilbud på 8.969 mark. Dette tilbud forudsatte, at pastor Rønnau skaffede cement og sten til byggeriet. Til gengæld ville bygmester Fleth uden beregning fjerne det gamle trækløkketårn. Der manglede dog stadig ca. 500 mark i forhold til tilbudssummen, men dette beløb tilbød pastor Rønnau at betale af egen lomme.

Efter at finansieringen således var sikret, blev den endelige beslutning om at gennemføre byggeriet truffet ved et møde i byggeudvalget den 31. marts 1905. Forinden havde man nogle måneder tidligere åbenbart været så overbeviste om, at byggeriet kunne gennemføres, at man

Bov kirke i dag. Foto: N.P. Lund-Jensen.

havde støbt et 2,80 m dybt betonfundament til tårnet, selv om dette indebar flytning af et antal grave ved kirkens vestgavl. Det havde oprindeligt været planen, at tårnet - netop for at undgå flytning af gravene - skulle opføres øst for koret, men denne plan var dog ret hurtigt blevet opgivet.

Fremskaffelsen af de mange store granitsten til tårnet blev løst ved, at egnens bønder gratis afleverede store marksten på kirkegården, hvor stenhuggere fra Flensborg tilhuggede stenene i de rigtige størrelser. Det har sikkert ikke voldt problemer at skaffe de mange sten, idet området er rigt på store granitsten fra den sidste istids morænedannelser. En del af stenene kan muligvis have været fra ødelagte og overpløjede oldtidshøje omkring Bov.

Byggeriet blev påbegyndt den 11. april

1905, og den 23. oktober blev den sidste sten indmuret i tårngavlen. Kort efter var også tagarbejdet afsluttet og kugle og vejrhanen anbragt på spiret.

I kuglen under vejrhanen blev der lagt en tilloddet metalkapsel med en beretning om tårnets tilblivelse. Dokumentet, der er dateret den 26. oktober 1905, slutter med et ønske om, at kirketårnet må stå i århundreder, og at det må være hele sognet til pyrd og velsignelse. Dokumentet blev fundet ved en tilfældighed, da vejrhanen og kuglen blæste ned under en kraftig efterårsstorm i 1967.

Søndag den 10. december 1905 blev kirketårnet indviet ved en festgudstjeneste. Før gudstjenesten blæstes fra kirketårnet i trompeter koralen: »Allein Gott in der Höh' sei Ehr'«. «Generalsuperintendent Dr. Kaftan, Slesvig, holdt indvielsestalen, og pastor Rønnau berettede om tårnbyggeriet. Pastor Rønnaus efterfølger Th. Clausen, der i 1904 var blevet sognepræst i Bov, prædikede på både dansk og tysk. Der var korsang ved Weibecker, Kupfermühle og Bauer Gesangvereine, og mens menigheden forlod kirken for at begive sig til fællesspisning i Bov kro blæstes fra tårnet: »Ach bleib mit deiner Gnade.«

Bov sogn havde nu fået det kirketårn, som menigheden havde ønsket siden 1840 - et 40 m højt tårn af granit i 4 stokværk med fire gavle og et højt ottekanteret spir, og siden har det stået som et markant vartegn for Bov.

Kilder og litteratur

Landsarkivet for Sønderjylland. Bov præstearkiv H.5. »Kirchliche Gemeinde Cronik von Bau«.

Bov Lokalarxiv. A 95 VII. »Arkivalier vedr. Bov kirke«.

Erik Horskjær (red.): »De danske kirker« bd. 18, Kbh. 1970.

Anker Kirkeby (red.): »Sønderjylland som det var« Kbh. 1920.

Aage Poulsen: »Bov kirke«, Tønder 1975.

De lokalhistoriske årbøger 2004

Af KIM FURDAL

I foråret 2005 havde Institut for Sønderjysk Lokalhistorie modtaget 27 lokalhistoriske årbøger med ikke mindre end 262 artikler fordelt på 1.802 sider. Lokalhistorisk konsulent Kim Furdal har set på de mange frugter af det lokalhistoriske arbejde.

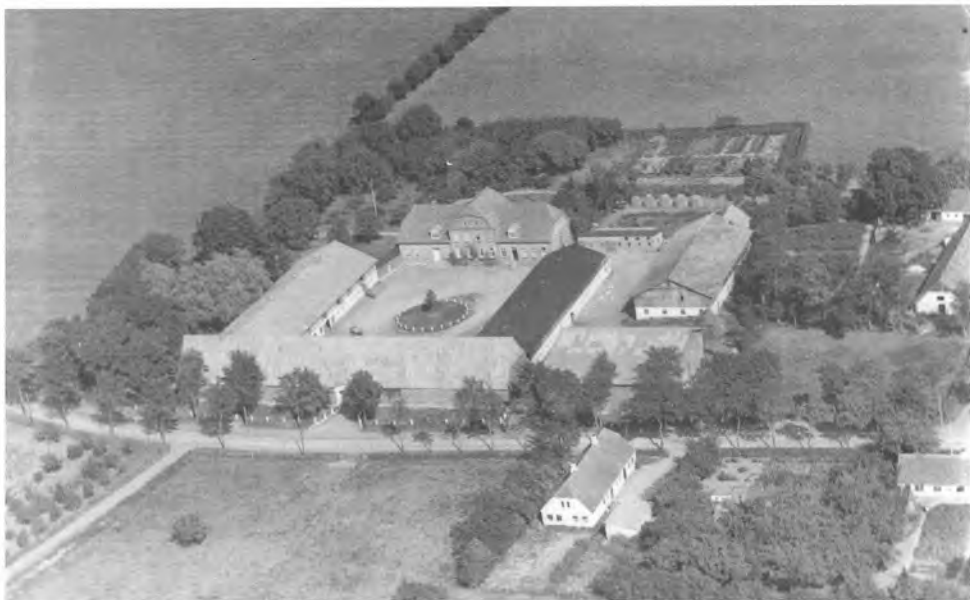
Indledning

Det er lokalhistoriens kvalitet og styrke, at den i princippet dækker alle aspekter af menneskelivet i dets fulde udstrækning fra Arrids tid til nuet. Forfatter som læser kan hver især lægge sit lod i den skål, der har deres særlige interesse. I det perspektiv er det lidt forstemmende, hvor snævert lokalhistorien præsenteres i de lokalhistoriske årsskrifter. De sønderjyske lokalhistoriske årbøger 2004 er desværre

ingen undtagelse. Faktisk er situationen værre end nogensinde. Ser man bort fra bl.a. Torp Friis Møllers artikel »Vor egne administration og lovgivning gennem tiderne« i årbogen fra Rødekro, genoptrykket af Frovin Jørgensens artikel »Aarø-sund 1848« i årbogen fra Aarøsund og Erling Madsens tour de force over Løjt lands historie i »Det gamle Løjt«, er end ikke Sønderjyllands særkende, perioden 1864-1920, genstand for større opmærksomhed. Det skulle da lige være i en del erindringsartikler. Størsteparten af artiklerne beskæftiger sig på hver deres vis med perioden efter 1920 og med en tyngde efter 1945. Fortsætter denne udvikling med samme tempo som hidtil, vil den

Fordelingen af artikler og sider på forskellige stofområder

Emner	antal artikler	i %	antal sider	i %
Erindringer	60	22,9 %	560	31,1 %
Biografier	34	13,0 %	269	14,9 %
Gårdhistorie	8	3,1 %	181	10,0 %
Kilder	24	9,2 %	113	6,3 %
Erhvervshistorie	9	3,4 %	84	4,7 %
Årsberetninger m.m.	39	14,9 %	81	4,5 %
Foreningshistorie	10	3,8 %	73	4,1 %
Skolehistorie	5	1,9 %	49	2,7 %
Socialhistorie	3	1,1 %	49	2,7 %
Besættelsen	5	1,9 %	43	2,4 %
Bygningshistorie	6	2,3 %	42	2,3 %
Kirkehistorie	7	2,7 %	38	2,1 %
Sognehistorie	5	1,9 %	36	2,1 %
Landbrugshistorie	5	1,9 %	26	1,4 %
Fester, traditioner m.m.	5	1,9 %	17	0,9 %
1914-1918	2	0,8 %	14	0,8 %
Genforeningen	4	1,5 %	8	0,4 %
Kommunikation	2	0,8 %	8	0,4 %
1864-1914	1	0,4 %	2	0,1 %
Andet	28	10,6 %	109	6,1 %
I alt	262	100,0 %	1.802	100,0 %

Gårdhistorie er en klassiker inden for den sønderjyske lokalhistorie og har igen i år en central placentring i mange årbøger. Her er det en af de store gårde, Abildgård i Fjelstrup sogn. Foto: Institut for Sønderjysk Lokalhistorie.

sønderjyske lokalhistorie før Anden Verdenskrig stort set være gledet ud af den kollektive hukommelse i løbet af ganske få år. I alt fald som den præsenteres i de lokalhistoriske årsskrifter. Lokalhistorien vil være reduceret til samtidshistorie, hvor vi hver især fortæller erindringer til hinanden. Lokal? Ja, men kan man overhovedet tale om historie, når den stort set ikke rummer en historisk dybde? Forhåbentlig stikker man spaden dybere i det daglige lokalhistoriske arbejde.

Erindringer og biografier

Selv om perspektiverne tegner mørkt, er der trøst at finde i en række fine artikler. Årbøgerne rummer som altid et rigt mål af erindringer og biografier. Personligt finder jeg, at de oftest står stærkest, når fokus er på hverdagslivet som et kontrastpunkt til livet i dag. Den lille fortælling med mange små præcise iagttagelser, der trækker læseren ind i fortællin-

gen, har det brændstof, gode erindringer er lavet af. Det gælder f.eks. Ellen Becks erindringer om storvask i 1920'erne, der bringes i årbogen fra Rødding, men også Anni Huusmans erindringer om slagting i hendes barndom i 1940'erne, som man kan læse i årsskriftet fra Bevtofte og Tirslunde sogne. Drømmen om eget hus er rodfæstet hos mange, men først i mellemkrigsårene blev det muligt for en bredere del af befolkningen at købe eget hus, ikke mindst i kraft af billige statslån. Under overskriften »Eget hus« fortæller teglværksarbejder Johannes Hansen i årsskriftet fra Sundeved om de mange spekulationer og arbejdet med at opføre eget hus i Nybøl i 1959/60. Det er blevet en ualmindelig fin artikel om de mange overvejelser, der lå forud for opførelse af eget hus, kun ganske få år inden højkonjunktoren og typehusfabrikanterne for alvor satte skub i boligbyggeriet.

Årbøgerne byder dog også på erin-

dringer om individets møde med den store historie. En af disse er »Alle mine drenge«, der bringes i årbogen fra Vojens. Bag titlen gemmer sig små biografier som lærer Hans Hansen Lindorff på Bæk skole har skrevet om tidligere elever, der drog i felten under Første Verdenskrig, og som her bringes i uddrag. De små nøgterne beskrivelser af deres skæbner under krigen er stærke sager. 2005 er det tres år siden befrielsen, og det er formentlig også medvirkende til flere artikler med besættelsen og befrielsen som omdrejningspunkt. Under overskriften »Kæmp for alt, hvad du har kært« tegner Poul Agertoft et portræt af Christian Fries, der døde i Neuengamme i 1944 kun 28 år gammel efter at have deltaget i Studenternes Efterretningstjeneste. Men årbøgerne bringer også stof fra besættelsen af knap så skæbnesvanger karakter. I »Haderslev Byhistoriske Arkiv« årsskrift bringes Lillian Martinusens mange små dagbogsoptegninger fra befrielsesåret. Årsskriftet fra Kliplev sogn bidrager til festlighederne med en lille erindringsartikel af Anne Margrete Balle om moden i Sønderjylland under og efter Anden Verdenskrig. Krigen indgår også i årsskriftet fra Halk-Hejsager, hvor Erik Snitkjer fortæller om tyskernes øvelser ved Brunbjerg og Rævshalen på sydspidsen af Halk.

En af de større erindringer bringes i »Fra Skærbækegnens fortid«, hvor Christian Jørgen fortæller sine erindringer, og som titlen »Fra Rømø præstegård« siger, med Rømø præstegård som omdrejningspunkt. Han voksede selv op på præstegården, hvor hans far var præst fra 1922, og som han siden efterfulgte i 1955. Inden havde han dog virket som sømandspræst i Polen og Antwerpen. I årsskriftet for Egen sogn kan man læse tredje og sidste del af Jørgen Jørgensens erindringer om sine oplevelser i mellemkrigsårene. Selv om det sønderjyske skolevæsen ik-

ke just er et ubeskrevet blad, så er der endnu store huller, ikke mindst når det gælder den daglige undervisning. I årsskriftet fra Kliplev sogn finder man førstelærer Chresten Hansens erindringer om Kliplev skole i perioden 1920-1945, hvor ikke mindst det tyske skolevæsen og de nationale forhold er i fokus. Fra det sønderjyske kulturliv bringer årbogen »Æ Hjuulspor« fra Bredebro H. E. Sørensens artikel om digterinden Anna, der i midten og slutningen af 1800-tallet bjergtog så mange sønderjyder med sine dansksindede og dansksprogede digte, men som stort set er glemt i dag. I årbogen fra Gråsten har Kirsten Thomsen spurgt, hvem den Ahlmann var, som har givet navn til Ahlmannsparken i byen. Det er blevet til en større artikel om byens markante købmandsfamilie. Andre har dog valgt at genudgive tidligere biografier. Det gælder således årbogen fra Oksenvad sogn, som bringer biografier af landmænd fra Oksenvad sogn hentet fra »Danske landmænd og deres indsats«, der udkom i 1944.

Gårdhistorie

Gårdhistorie er meget lokalhistories moder. Årbøgerne fra 2004 indeholder også flere bidrag inden for denne genre. Årsskriftet fra Hoptrup sogn bringer Holger Bondes artikel »Udstykninger fra større gårde« om udstykningen fra Nørbygård i Marstrup i midten af 1930'erne. Det er blevet en fin artikel, der ikke blot remses de mange husmandsparceller op, men også tegner et lille portræt af livet hos husmændene i de første svære år, hvor de startede på stort set bar bund. Gårdhistorie har gennem årene spillet en vigtig rolle i »Brudstykker af Bedsted sogns historie.« Det gælder også i år, hvor nr. 30 i rækken, foruden en artikel om Skous gård i Øster Terp, også indeholder en artikel om forsvundne bygninger i Bedsted sogn. »Brudstykker af Bedsted sogns hi-

Haver og havekultur er noget af det mest forgængelige, ikke mindst inden for de sidste 30 år, hvor mange veltrimmede haver er blevet erstattet af mindre arbejdskrævende græsplæner og enkelte små bede. I »Langs fjord og dam« kan man bl.a. læse A. Kernweins erindringer »Min barndoms haver«, hvor man får et blik ind i en havekultur, der er forsvundet mange steder.

storie« skiller sig i øvrigt ud ved at være en af få årbøger, der bringer stof vedrørende Sønderjyllands oldtid.

Når man læser mange af gårdhistorierne, kunne man forledes til at tro, at landbruget var eneste erhverv på landet i ældre tid, men faktisk spillede skovene også en vigtig rolle i den østlige del af Sønderjylland. Det bliver man mindet om i årsskriftet fra Hejls-Hejlsminde, der bringer en artikel om Vargaardlund, et skovløbersted i Vargaardeskoven ved Hejls Strand. Må denne blive fulgt op af mere grundlæggende undersøgelser af forstvæsenets historie i Sønderjylland.

En moderne udløber af denne klassiker er registreringer af lokalsamfundets øvrige ejendomme, lige fra små husmandsbrug til moderne parcelhuse. Denne genre er bl.a. repræsenteret i årbogen fra Hørup sogn, der under overskriften »Blåmose« bringer en kort historie om denne udstykning fra 1972 med billeder af de enkelte huse. I Brudstykker af Bedsted sogn har Henning Haugaard taget tråden op, og bringer de foreløbig to første sogneatlas over Bedsted sogn. Inspireret af kommuneatlasset for Løgumkloster har han besluttet at skrive samtlige ejendommers historie med angivelse af en række centrale oplysninger om grunden, bygningen og de forskellige ejere. Lidt af en opgave, når man tænker på, at sognet har godt 400 ejendomme fordelt på 36 gader og veje.

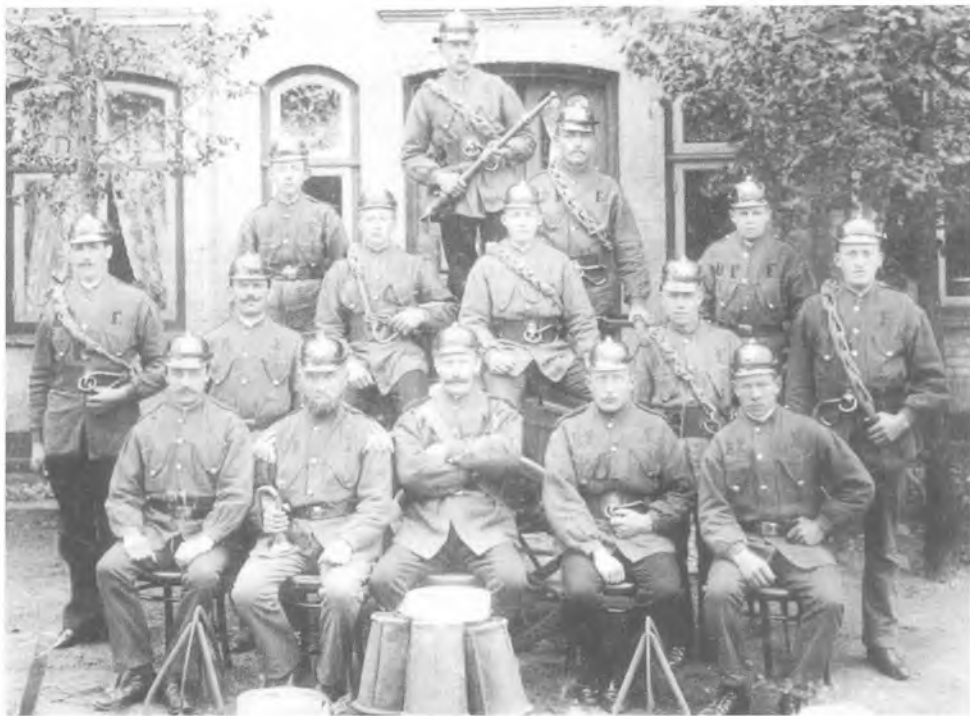
Erhvervshistorie

Erhvervshistorie er et af årets lyspunkter. Mens man tidligere var nøjsom med erhvervshistoriske artikler, så er interessen tydeligvis voksende. Et særligt emne er krohistorie, hvor såvel »Broagerland« som årbogen fra Ensted sogn har artikler om lokalsamfundets – mange - kroer. Kroer på landet har som restauranter i byerne været omdrejningspunkt for mange aktiviteter med såvel social- som økono-

misk betydning for lokalsamfundet, som nok kunne fortjene større opmærksomhed. I dag er der kun syv mejerier tilbage i Sønderjylland, mens der lige efter Genforeningen var 128. Et af disse var andelsmejeriet i Øster Lindet, som man kan læse om i »Glimt« fra Øster Lindet sogns lokalhistoriske forening. Pressehistorie er også erhvervshistorie, og i årbogen fra Jegerup finder man bl.a. en artikel om »Frøvler-Tidende«. Transporthistorie i Sønderjylland kan ikke siges at være jomfruelig jord. Til gengæld har branchen spillet en afgørende rolle for landsdelens økonomiske historie siden Genforeningen. I Haderslev har Bjørn Kjer taget afsæt i den eksisterende litteratur og nogle avisartikler, hvilket er blevet til en artikel om transportfirmaet N. C. Kloster i »Langs Fjord og Dam«. For de fotohistorisk interesserede er der stof i årbogen fra Rødding, der bringer en artikel om fotografier i Rødding gennem tiderne, som i denne sammenhæng vil sige fra begyndelsen af 1870'erne og frem til i dag.

Blandede bolcher

Ved siden af de store emneområder trives en række mindre. Det gælder bl.a. foreningshistorie, hvor de lokalhistoriske arkiver netop har deres styrke. I Vojens bringer årbogen bl.a. Willy Schmidt og Jens Carl Volts artikel »Spejderbevægelsens start i Vojens«. Sønderjylland fik på baggrund af den nationale kamp i 1930'erne på et meget tidligt tidspunkt relativt veludbyggede daginstitutioner organiseret på foreningsbasis. Årbogen fra Augustenborg bringer bl.a. »Den første danske børnehave i Augustenborg« en delvis erindringsbaseret artikel skrevet af Birthe Braun om starten, om huset »Villa Nam Long« og dets forskellige ledere. Kildeudgivelser spiller igen i år en betydelig rolle i mange årsskrifter. Det gælder ikke mindst i årsskriftet fra Gram,

Bjernstrup-Perbøl Brandværn fotograferet ca. 1910. Billedet kan findes i årbogen »Fra Kliplev sogn«.

som har gjort det til sit særkende at bringe forskellige kilder. Således også i år, hvor man bl.a. kan finde en instruks for Gram sogns vejtmænd vedrørende deres ansættelsesforhold og en sang fra afstemningsfesten i 1995, skrevet af Jørgen Holst.

Ser man bort fra den betydelige glidning, som i disse år finder sted med retning mod samtidshistorie, så er der ingen tvivl om, at de lokalhistoriske arkiver er trofaste mod hver deres koncept og deres læsere. Generelt sker der langsomt en forbedring af især indholdets emballering, hvor man tydeligvis mærker faldende trykkeomkostninger til glæde for læserne. Ikke mindst synes billedgengivelserne mange steder at have fået et markant løft de seneste år. Kan man affinde sig med den manglende historiske dybde, kan man også i år glæde sig over årsskrif-

ternes mange lokalhistoriske perler om personer og emner, som mange lokale vil kunne nikke genkendende til.

Som tidligere år har redaktionen fundet frem til to artikler i de lokalhistoriske årbøger, som den gerne vil bringe i bladet. Det drejer sig om Hans Carlo Jensens artikel: »Fotografer i Rødding gennem tiderne«, som er bragt i årbogen for Rødding kommune og »Felsted fattiggård«, skrevet af Anne Marie Jacobsen og Birgit Weitling. Det er to gode artikler om emner, som fortjener større opmærksomhed. Artiklen om Røddingfotograferne bringes umiddelbart efter denne artikel, mens artiklen om Felsted fattiggård bringes i næste nummer af bladet. Redaktionen takker samtidig årbogsredaktionerne for at måtte bringe artiklerne.

Årbøger

»Årsskrift-2005« 40 s. ill. Udg. af Lokalhistorisk Arkiv for Augustenborg kommune.

»Lokalhistorisk Forening for Bevtoft og Tirslund Sogne« 2005. 36 s. ill.

Historisk årbog for Bov og Holbøl sogne« årg. 27. 2004. Udg. af Historisk Forening for Vis herred og Bov Museum.

»Æ Huulspoor« 2. årg. 2004. 104 s. ill. Udg. af Lokalhistorisk Arkiv, Bredebro.

»Broagerland XIII«. 2004. 104 s. ill. Udg. af Lokalhistorisk Forening for Broagerland.

»Brudstykker af Bedsted sogns historie«. Nr. 30, 30A og 30B. 2004. 111 s. ill. Samlet, bearbejdet og udgivet af Henning Haugaard.

»Egen Sogns Lokalhistoriske Forening. Årsskrift 2004«. 52. s. ill.

»Årsskrift 2004«. 55 s. ill. Udg. af Ensted Sogns Lokalhistoriske Forening.

»Historisk Årbog for Felsted sogn« nr. 22. 2004. 99 s. ill. Udg. af Historisk Forening for Felsted sogn.

»Årsskrift 2005«. 39 s. ill. Udg. af Lokalhistorisk Arkiv for Gram og Omegn.

»Årsskrift 2004« nr. 30. 76 s. ill. Udg. af Historisk Forening for Graasten by og egn.

»Langs Fjord og Dam. Lokalhistorie omkring Haderslev« 2004. 117 s. ill. Udg. af Forlaget Gammelting.

»Haderslev Byhistoriske Arkiv. Årsskrift 2004«. 50 s. ill.

»Gammel Nyt 2004«. 48 s. ill. Udg. af Halk-Hejsager Lokalhistorisk Forening.

»Lokalhistorisk Forening og Arkiv for Hejls-Hejlsminde« 2004. 16 s. ill.

»Hoptrup sogns Lokalhistoriske forening«, 21. årg. 2004. 48 s. ill.

»Årsskrift nr. 23 - 2005«. 40 s. ill. Udg. af Lokalhistorisk Forening for Hørup sogn.

»Lokalhistorisk Forening for Jegerup sogn 2004«. 48 s. ill.

»Fra Kliplev sogn« 2004. 96 s. ill. Udg. af Lokalhistorisk Forening for Kliplev sogn.

»Det gamle Løjt« bd. 24, 2004. 117 s. ill. Udg. af Løjt Lokalhistoriske Forening.

»Lokalhistorisk Forening for Oksenvad Sogn og Omegn« 2004/05. 36 s. ill.

»Historisk Årbog for Rødding-Egner 2004«. 104 s. ill. Udg. af de lokalhistoriske arkiver og foreninger i Rødding kommune.

»Fra Rødeko kommune 2004«. 160 s. ill. Udg. af Lokalhistorisk Forening for Rødeko kommune.

Christian Jørgensen: »Fra Rømhø præstegård«. Fra Skærbækegnens fortid. Nr. 18, 2004. 32 s. ill. Udg. af Historisk Forening og Skærbæk Museum i samarbejde med Forlaget Melbyhus.

»Skrift for Historisk Forening for Sundeved 2004«. 104 s. ill. Udg. af Historisk Forening for Sundeved.

»Årbog 2004 for Lokalhistorisk Forening for Vojens kommune« 18. årg. 66 s. ill.

»Glimt. Fra Øster Lindet sogns historie - nr. 18.« 2004. 12 s. ill. Udg. af Øster Lindet Lokalhistoriske Forening.

»Aarø Sund Lokalhistoriske Arkivforening 2003-2004«, 40 s. ill.

Fotografer i Rødding gennem tiderne

Af HANS CARLO JENSEN

Selv om interessen for fotografiet er stor, er der langt mellem artikler om manden eller kvinden bag kameraet. I »Historisk årbog for Rødding-Eggen 2004« finder man dog denne artikel om fotografer i Rødding af bibliotekar Hans Carlo Jensen.

De ældste bevarede fotografier fra Røddingegnen er fra begyndelsen af 1860'erne. Fotografiet havde været kendt siden 1839, og de nærmeste købstæder fik fo-

tografiske atelierer i løbet af 1850'erne, Haderslev i 1852, Kolding i 1857 og Ribe i 1860.

Rødding har nu haft fotografisk atelier i over 130 år. »Rødding Foto« ved Lise og Thorkild Henriksen er dem, der har »regeret« længst, og de kunne i 2002 fejre deres 40-års jubilæum som fotografpar i Rødding.

Nedenstående er en kronologisk gennemgang af de fotografer, der har virket og har haft atelier i Rødding. Nogle vi-

Visitkort (82x55 mm) fra midten af 1880'erne med fotograf J. C. Jacobsens navn på forsiden under billedet af den unge dame og den smukke bagside med ejendommen Østergade 7. Foto: Rødding Lokalhistoriske Arkiv.

Kabinetkort (140x103 mm) af Østergade, fotograferet af J. C. Hansen omkring 1897. Kabinetkortet var et af de fotografiske formater, der slog igennem i kølvandet på visitkortformatets succes fra begyndelsen af 1860'erne. Foto: Rødding Lokalhistoriske Arkiv.

des der mere om end andre, men ingen er blevet glemt.

Thuesbøl og Jacobsen (ca. 1875 – ca. 1880)
Th. Hansen Thuesbøl, født 1. december 1852 i Rødding som søn af Hans Pedersen og Anne Marie Ganderup, startede atelier i Rødding allerede i 1870'erne under navnet »Thuesbøl og Jacobsen«. Atelieret lå mellem Rødding Vesterkro og Østerkro, dvs. i husrækken mellem Kongevej og Nygade.

Thuesbøl flyttede i begyndelsen af 1880'erne til Fanø, i 1883 til Kalundborg og kort efter til Roskilde, hvor han oparbejdede et stort og velanset atelier. Efter århundredskiftet boede Thuesbøl i København og senere i Fredensborg, hvor han døde den 8. marts 1932.

Indtil videre kendes kun ganske en-

kelte portrætoptagelser fra dette første fotografiske atelier i Rødding. Det hænger formentlig sammen med, at makkerskabet »Thuesbøl og Jacobsen« ikke har været af lang varighed.

J. Jacobsen (ca. 1880 – ca. 1883)
Fotograf J. Jacobsen optræder først som kompagnon til Thuesbøl og derefter under firmanavnet »J. Jacobsen & Comp.« Firmaet har været aktivt de første år af 1880'erne for derefter at blive overtaget af Chr. Ganderup.

J. C. Jacobsen (1880 – 1884)
I efteråret 1880 oprettes endnu et fotografisk atelier i Rødding, Østergade 7 (nu Holst's Boghandel). Initiativtageren hed Jes Clausen Jacobsen (født i Anslet den 31. oktober 1856).

Han var uddannet landmand og havde købt et lille landbrug ved Rødding. Fotografhåndværket skulle supplere indtægterne, men efter et par år blev landbruget solgt. Det fotografiske atelier fik en filial i Toftlund, og samtidig startedes en boghandel ved atelieret.

Det tyder på, at virksomheden gik godt, men Jacobsen kom i 1884 på kant med de preussiske myndigheder. Jacobsen havde nemlig opereret for Danmark, dvs. valgt dansk statsborgerskab, og hans åbenlyse danske sindelag skabte vanskeligheder. Den 14. oktober 1884 modtog han udvisningsordre med den begrundelse, at han havde demonstreret ved i sin private lejlighed at have to små danske flag hængende. Jacobsen forsøgte sammen med landdagsmand Hörlyck at få afgørelsen ændret, bl.a. ved at opsøge både overpræsidenten og regeringspræsidenten i Slesvig, men forgæves. Udvisningsordren kunne ikke forandres, dog fik han frist til den 1. december 1884.

Jacobsen flyttede med sin familie først til Samsø og et halvt år senere til Odder, hvor han fortsatte med at virke som fotograf. Fra sidst i 1880'erne gik Jacobsen dog tilbage til landbruget, først på en gård i Lejrskov, og senere ejede han bl.a. Drenderupgård og Vamdrupgård. I perioden 1911-1932 var han landbrugssagkyndig direktør i Jydsk Landhypotekforening i Aarhus. J. C. Jacobsen døde i marts 1941.

Brdr. Stephansen (1885 – 1890)

Indtil videre kendes der ikke nogen personlige oplysninger om Stephansenbrødrene, men det står fast, at de fra omkring årsskiftet 1884-85 videreførte J. C. Jacobsens fotografiske forretning i Østergade, og at atelieret nedlægges fem år senere, den 1. april 1890, hvor Røddings anden fotograf Chr. Ganderup meddelte, at han overtog Stephansens glaspladearkiv til opbevaring og efterbestilling.

Chr. Ganderup (ca. 1883 – 1895)

Christen Agnetus Ganderup, født den 21. september 1854 i Rødding Østerby som søn af husmand Søren Thomsen, Ganderup, og hustru Lene Thomsendatter. Chr. Ganderup lærte snedkerhåndværket i Brørup, og efter et par års arbejde i Sønderjylland aftjente han (som dansk statsborger) sin værnepligt ved ingeniørerne i København. I 1880 bosatte Ganderup sig i Rødding som håndværker, og få år efter overtog han fætterten, Th. Thuesbøls tidligere atelier og skabte sig en god forretning som fotograf.

Virksomheden udvidedes med en filial i Holsted, som senere blev erstattet af en tilsvarende i Toftlund. Måske har han også udkonkurreret byens andre fotografer, Brdr. Stephansen. I hvert fald holdt brødrene op 1. april 1890, og samtidig flyttede Ganderup sit atelier hen i Vestergade 6, som de næste 30 år skulle blive Røddings atelier.

Ganderup fotograferede ikke bare portrætter af folk på Røddingegnen. Han havde kirkefotografering som sit speciale, rejste meget i det nordlige Tyskland og solgte mange billeder.

Nationalt set holdt Ganderup sig i baggrunden, men ikke desto mindre kom han og hans familie i 1895 til at dele skæbne med J. C. Jacobsen elleve år tidligere. Et »anklageskrift« på 20 punkter påviste, at Ganderup øvede dansk indflydelse på omgangskredsen. Han blev derfor udvist 1. november 1895. Ganderup måtte realisere alt og forlade Sønderjylland sammen med kone og syv børn.

Familien slog sig ned i Jebjerg i Salling. Overgangstiden har næppe været nem, og i sommeren 1898 fotograferede Ganderup kirker i det vestlige Finland. Samme år flyttede han med hele familien til Holbæk, hvor han virkede som fotograf i 16 år. Som 60-årig overtog han i 1914 en budcentral i København, som han drev i en snes år. Som 80-årig besøg-

Barneportræt af Kirstine Gram fra omkring 1900, lige inden visitkortet forsvandt fra markedet. Foto: Rødding Lokalhistoriske Arkiv.

te Ganderup sin fødeby. Hans dødsdato er ikke kendt.

Chr. Ganderups billedarkiv er ikke bevaret, og det gælder i øvrigt alle tidligere Rødding fotografers. Men i kraft af den forholdsvis lange periode, han virkede som fotograf i Rødding, og som følge af, at det netop i de år var meget populært at lade sig afbilde, er der bevaret et ganske stort antal af Ganderups portrætfotografier.

J. C. Hansen (1896 – 1898)

Jens Carl Hansen blev født den 20. februar 1863 på Fuglebækgård i Lintrup sogn. Som ung var han nogle år i Amerika, men vendte hjem og overtog en gård i Vimtrup. Da Ganderup blev udvist, købte J.

C. Hansen hans hus og forretning. Nogen faglig baggrund havde han næppe, men i Sprogforeningens Almanak fra 1897 finder man en annonce fra J. C. Hansen »Fotograf i Rødding«.

Der er bevaret et beskedent antal fotografier med hans navnetræk/signatur, både portrætter og topografiske optagelser.

Imidlertid fandt hans virkestrang snart nye veje, og han har næppe arbejdet mere end tre år som fotograf. I stedet fabrikerede han landbrugsmaskiner, flyttede tobaksfabrik fra Aabenraa til Rødding og drev mølleri. Senere indførte han elektriciteten i Rødding. P. A. Callø karakteriserede J. C. Hansen som en sammensat natur, der med initiativ, kløgt og snilde ofte gav sig i kast med opgaver, som ellers krævede en fagmands forudsætninger.

J. C. Hansen var også på det nationale område en drivende kraft. Han var derfor blandt de arresterede i 1914 og blev sendt til Dænholm ved Stralssund. Han var med i kommunalt arbejde, og i efteråret 1919 valgtes han til kommuneformstander.

J. C. Hansen døde pludseligt den 9. september 1920, kun 57 år gammel.

Chr. Pedersen (1898 – 1899)

Christian Frits Pedersen blev født i Harreby, Hygum sogn, den 17. august 1876 som søn af Nis Nielsen Pedersen og hustru Christine Bøttcher. Chr. Pedersen døde den 29. januar 1899, kun 22 år gammel af brystbetændelse og tuberkulose.

Inden sin tidlige død nåede han at etablere sig som fotograf i Rødding. Chr. Pedersen har muligvis fået sin faglige uddannelse i Vejen hos fotograf L. Poulsen, inden han antagelig i 1898 for en kort periode videreførte J. C. Hansens atelier i Vestergade.

Kirstine Gram (1899 – 1909)

Kirstine Marie Gram hørte til den første

generation af kvindelige fotografer, da fotograferhvervet i årene op til århundredeskiftet blev et accepteret erhverv for kvinder.

Kirstine Gram blev født i Fole den 14. januar 1863. Det er sandsynligt, at Kirstine Gram har lært fotografering af sin yngre søster Andrea (født 1871), som var uddannet i Ringkøbing, og som i første halvdel af 1890'erne selv havde atelier i Gram. Muligvis har oplæringen først fundet sted, efter Andrea Gram i 1894 blev gift med L. Poulsen, fotograf i Vejen fra 1893. I hvert fald startede Kirstine Gram sit virke som fotograf i Aars i Himmerland i et nybygget atelier, som oprindeligt var lejet af hendes svoger. Her annoncerer hun den 1. maj med »Åbent hver dag fra morgen til aften, også om søndagen.« Aars Adresseavis skrev samtidig »... at denne forretning utvivlsomt vil have en smuk fremtid for sig.« Kirstine Gram blev imidlertid kun i byen et års tid.

Antagelig flyttede hun direkte tilbage til sin hjemegn for at starte atelier i Sommersted. Her virkede hun et par år. Den 24. februar 1899 kom Kirstine Gram til Rødding for at overtage det ledige atelier i Vestergade. Muligvis beholdt hun en kort tid atelieret i Sommersted. I Sprogforeningens almanak for 1900 annoncerede Kirstine Gram, Rødding:

»Fra mit atelier anbefales alle til faget tilhørende arbejder. Huse, gårde og grupper fotograferes på bestilling, når som helst det forlanges. Gamle billeder fornyes og forstørres indtil legemsstørrelse. God lighed garanteres. Alt smukt, holdbart og billigt.«

I de første ti år af dette århundrede var Kirstine Gram Røddings fotograf. Der er bevaret mange af hendes fotografier, såvel i de lokalhistoriske arkiver som i privateje. Desværre findes Kirstine Grams glasplader ikke længere.

I 1909 opgav Kirstine Gram sit erhverv som fotograf og flyttede fra byen. Hun

kom i huset hos missionær Prip inden for Østerlandsmissionen i Syrien. Senere rejste hun til Vestindien for at drive sømandsmission. Kirstine Gram døde i København den 10. september 1933.

Det kan tilføjes, at også Andrea og Kirstine Grams broder, Lave Hansen Gram, født 1867, var fotograf fra 1897 i Thisted.

Christian M. Christophersen (1910 – 1925)
Christian Madsen Christophersen, født i Rødding den 18. april 1889, blev i 1910 Kirstine Grams efterfølger. Han var uddannet landmand og selvlært som fotograf, da han som 21-årig efter at have aftjent sin værnepligt overtog atelieret i Vestergade.

Christophersen arbejdede nu som byens fotograf i 4-5 år. Så brød Første Verdenskrig ud, og Christophersen blev indkaldt. Et par år senere blev han alvorligt såret og blev i 1916 forflyttet til flyvetropperne som fotograf. De første år af krigen havde han holdt føling med sit erhverv ved at fotografere soldater. Pladerne sendte han hjem til Rødding, hvor en assistent passede atelieret. I maj 1916 blev Christophersen gift med Katrine, som måtte overtage arbejdet i atelieret, da assistenten rejste. Med hjælp fra fru Jensine Lycke, gift med bankdirektøren i Rødding Bank og fotografuddannet, gik det, indtil Chr. Christophersen vendte hjem i slutningen af 1918.

Atelieret havde stadig til huse i Vestergade 6, men i juli 1920 købte Christophersen en grund af Rødding kirkeforstanderskab. Her opførte han i efteråret et beboelseshus med fotografisk atelier. Pengene slog ikke helt til, og Katrine Christophersen begyndte derfor et lille hjemmebageri. Denne forretning udviklede sig hurtigt, og i 1925 bortforpagtede Christophersen fotografvirksomheden for at arbejde med »Cafe Vesta«, som snart blev mødestedet i Vestergade. Flere tilbygnin-

Pastor A. Westergaard Jacobsen foreviget af Laura Flindt. Foto: Rødding Lokalhistoriske Arkiv.

ger, bl.a. en sal, måtte opføres.

Christophersen døde tidligt, som 56-årig, den 18. november 1945. Billederne fra atelieret i perioden 1910-1924 er mange. De ældste, 1910-14, er optaget af Christophersen selv, derefter 1914-18 af assistenterne Borst, Lycke, Andersen og Kathrine og endelig 1919-25 af Christian Christophersen selv og evt. af hustruen Kathrine.

Desværre er Christophersens glaspladearkiv heller ikke bevaret, men det ser ikke ud til, at Christophersen i større omfang har fotograferet uden for atelieret, bortset fra de optagelser han tog under krigstjenesten 1914-18.

Dagmar Bengtsen (1925 – 1937)

Det blev en kvindelig fotograf fra Horsens, som i maj 1925 forpagtede Christophersens atelier. Hun blev født den 15.

juli 1895 og tilhørte den store gruppe af kvindelige fotografer med grundig faglig uddannelse, som kom bag kameraet i disse år. Billederne ændrede karakter og fik et mere »kunstnerisk« anstrøg, jf. den selvbevidste signering af portrætterne.

Dagmar Bengtsen tilbragte tolv år i Rødding og flyttede efter at være blevet gift til Vojens. Senere flyttede hun til København, men fortsatte vistnok ikke sin professionelle karriere.

Desværre er Dagmar Bengtsen kun repræsenteret med nogle få portrætter i Røddingarkivet.

Laura Flindt (1937 – 1948)

Laura Flindt, der blev født den 26. januar 1892, kom som 45-årig fra Humble på Langeland og overtog forpagtningen af atelieret den 1. september 1937. Året efter bruger hun betegnelsen »Rødding Atelier«.

Laura Flindt boede, som også Dagmar Bengtsen havde gjort, i et stort værelse ved siden af atelieret. Forholdet til Christophersen var vist ikke helt gnidningsfrit, og i 1948 flyttede Laura Flindt fra Rødding.

Knud A. Lund (1948 – 1952)

Fotograf Knud Alfred Lund kom fra Grindsted til Rødding den 1. september 1948. I modsætning til Dagmar Bengtsen og Laura Flindt boede han ikke ved atelieret, men i Søndergyden. Efter fire år som forpagter valgte Lund at flytte tilbage til Grindsted som fotograf.

Hans Christiansen (1952 – 1962)

Både Hans Christiansen og hans hustru var fotografer. De kom fra Ådum i Vestjylland og havde atelier i Vestergade 6 (hvor Anne Marie Feddersen senere havde frisørsalon). Christiansens udstyr var ikke tidssvarende og egnede sig mest til det voksne publikum, men ellers levede Christiansen mest af det klassiske højsko-

billede. Efter at have afhændet forretningen i 1962 flyttede Christiansens tilbage til Vestjylland.

Lise og Thorkild Henriksen (1962 -)

På et tidspunkt nævnte fotograf Hans Christiansen over for højskolegartner Erik Jacobsen, at han ønskede at sælge. Erik vidste, at hans nevø Thorkild Henriksen, som arbejdede hos en reklamefotograf i København efter bl.a. et fireårigt ophold og arbejde i Canada, ønskede at blive selvstændig fotograf og fotohandler. Ved selvsyn fandt Henriksen, at Rødding med højskole og et godt opland var stedet, hvor han ønskede at etablere sig. Den 16. november 1962 startede han sammen med sin kone Lise og investerede i et tidssvarende atelierudstyr.

Henriksen gav sig straks i kast med portrætfotografering, selskabsfotografering, pressebilleder og firmaopgaver m.m., og med alle disse gøremål voksede forretningen støt. Allerede efter to år fik fotograf Henriksen mulighed for at flytte til Torvet 10 (forretningens nuværende placering). Beliggenheden var mere central, og det større areal var et stort fremskridt, selvom halvdelen af bygningen var advokatvirksomhed. I 1979 flyt-

tede advokat Anthony Pedersen over på den modsatte side af gaden, hvor urmager Harald Nielsen havde haft butik. Det gav Henriksen mulighed for at købe hele ejendommen samt for en tiltrængt udvidelse af forretning og atelier, hvilket var en stor fordel på et tidspunkt, hvor befolkningen fik større interesse for køb af nyt fotoudstyr m.m. Et medlemskab af foreningen Danigefta med markedsføring og bedre indkøbsmuligheder var medvirkende til vækst for fotofirmaet.

Rødding Foto købte i 1996 eget fotolaboratorium, en stor investering, men det gav mulighed for, at man selv kunne fremkalde kundernes farvebilleder i en langt højere kvalitet og med en leveringstid helt ned til en time. Endvidere gav det en tryghed, at filmene ikke skulle sendes ud af huset, alt sammen en udvidelse og forbedring af de mange billedmuligheder og til gavn for det nu større opland, da Rødding Foto nu er den eneste fotovirksomhed i midtlandet.

Den 16. november 2002 kunne Lise og Thorkild Henriksen sammen med deres to ansatte fejre 40 års jubilæum. De kunne glæde sig over de mange udvidelser gennem årene, hvor man hele tiden har sørgt for at justere sig efter tidens krav og kundernes ønsker.

*Fotograf Thorkild Henriksen er den fotograf, som har virket længst i Rødding.
Foto: Rødding Lokalhistoriske Arkiv.*

Kampen om folket

Ove Korsgaard: »Kampen om folket. Et dannelsesperspektiv på dansk historie gennem 500 år«. København 2004. 669 sider, ill. Pris: 399 kr.

Forestillingen »folket« – det danske folk – er på mange måder central i dansk selvforståelse gennem de sidste godt 150 år. Med begrebet folket tænker vi helt automatisk og positivt på begreber og institutioner som bl.a. folkestyre, folkelige bevægelser, folketinget, folkekirken. Ja vi har såmænd et parti, der anvender begrebet folk og dermed dets positive betydninger i sit partinavn. Man kan i Danmark ikke være imod folket, så hvis man har folket med sig, står man som udgangspunkt politisk stærkt. Faktisk har danskerne fået »folket« så meget ind under huden, at de for længst har glemt, at begrebet »folket« har skiftet betydning gennem de sidste 500 år. Hos Aristoteles kan man læse, at polis – bystaten – bestod af oikos – husstande hver med husfaderen i spidsen. I Dansk Ordbog fra 1793 defineres folk, som »Personer, som hører til én Slægt eller Folkefærd; en Familie«. Det er først i begyndelsen af 1800-tallet, at begrebet »folk« fik de betydninger, som det har beholdt frem til i dag.

På den baggrund kan man undre sig over, at det først er nu, at vi med Ove Korsgaards disputats ser en afhandling om emnet. Korsgaard er ikke den, som starter en afhandling med et kapitel under overskriften »formål«, men ser man lidt efter, så lades man ikke i tvivl om, at han ønsker at beskrive det forskellige indhold, som begrebet »folk« har haft fra middelalderen og frem til i dag. Og, skal det ikke glemmes, de forskellige samfund, som de forskellige betydninger af begrebet »folk« knytter sig til, og den oprægelse, dannelse og uddannelse, som skal gøre folket til gode borgere i den danske stat.

Centralt i Korsgaards projekt står begreberne demos, ethnos og pléthos (s. 13ff), som er de tre begreber, der er omdrejningspunkter i disputatsen. Eller som Korsgaard skriver: »Men selv om folk erobrede en central plads på den europæiske scene, opstod der ikke konsensus om, hvordan begrebet skulle fortolkes og forstås. Tværtimod. Folket blev tildelt mindst tre

forskellige roller; en politisk, en kulturel og en social« svarende til begreberne demos, ethnos og pléthos, der oftest er flettet ind i hinanden. Og det er ikke blot harmløse videnskabelige begreber, som Korsgaard her tager livtag med. Tager man begrebet ethnos, dækker det over en afgrundsdyb forskel i opfattelsen af folket som et biologisk kulturelt fællesskab (blut und boden), som man fødes ind i, eller en opfattelse af folket som et kulturelt fællesskab, man kan vælge og fravælge. Det er opfattelser af begrebet folket, som i disse år slår voldsomme gnister i den politiske debat.

Det ville være halsløs gerning at redegøre for den kompakte mængde informationer, som disputatsen rummer. Jeg skal derfor kort redegøre for hovedstrukturen i bogen. Ove Korsgaard indleder selv bogen med et afsnit om bogens teoretiske tilgang til stoffet eller, som han selv kalder det, »Afhandlingens arkitektur«, dens begreber m.v., hvor han henter flere »arkitekter« frem fra historiens og sociologiens værktøjskasse. Der er dog ingen tvivl om, at en person har spillet en meget afgørende rolle for disputatsen, nemlig den tyske sociolog Max Weber og hans såkaldte »idealtyper«. Ove Korsgaard har tidligere i bl.a. »Kampen om kroppen« bevist, at han som en af de meget få danske historikere behersker og systematisk anvender Max Weber. Faktisk mindes jeg kun at have set en lignende konsekvent afvendelse af Max Webers idealtyper, nemlig i Niels Steensgaard disputats »Carracks, Caravans and Companies« fra 1973.

Max Weber beskriver selv idealtyper som en sammentrækning af en række enkeltfænomener i samfundet, som optræder spredt og indbyrdes adskilt, men som man indordner til et tankebillede, der i sin rene form ikke har eksisteret nogen steder. Formålet er efter Weber ikke nødvendigvis at beskrive en faktisk eksisterende tilstand, men at undersøge og anskueliggøre forskellige fænomener i samfundet. Og det er faktisk, hvad Ove Korsgaard gør i sin disputats, hvor han arbejder med tre samfundstyper: Den kristne stat, Den demokratiske nationalstat og til sidst i disputatsen nutiden, der beskrives som en overgangsfase »fra en

national stat til en føderation af nationalstater.«

Disputatsen rummer ikke i sig selv ny viden, men den måde, hvorpå han meget stramt har struktureret det store stof, berettiger i sig selv til doktorgraden. Derfor er der heller ingen tvivl om, at forskningen på en lang række områder – også i Sønderjylland – fremover må forholde sig til »Kampen om folket.« Skal der lyde et par indvendinger, så må det bl.a. gå på titlen. Når man har læst bogen, fornemmer man ikke megen »kamp« om begrebet »folket«. Det ligger i selve Korsgaards tilgang, de weberske idealtyper, som har meget vanskeligt ved at beskrive historiske forandringer og processer. Historien bliver let stilbilleder og ikke en film. Når jeg læser begrebet »kamp«, tænker jeg på fysisk eller verbal strid, men det er der faktisk meget lidt af i disse tilstandsbeskrivelser af forskellige samfundstyper i Danmark fra middelalderen og frem til i dag. Til gengæld giver den velskrevne disputats et kvalificeret bud på et dannelsesperspektiv på Danmarkshistorien, som fortjener at blive læst og diskuteret af såvel faghistorikere som andre, der interesserer sig for dansk historie og samfundsforhold. Dette gælder ikke mindst i en tid, hvor der ikke længere er et sammenfald mellem folket som demos, ethnos og pléthos.

Hejls Efterskole 1891-1920

Gunnar Midtgård Krag: »Hejls Efterskole 1891-1920«. Udgiuet af Lokalhistorisk Forening og Arkiv for Hejls-Hejlsminde. 95 sider, ill. Pris: 100 kr.

At skrive om Hejls Efterskole i perioden 1891-1920 er en dokumentation af efterskolens betydning i den del af Sønderjylland, hvor den nationale bevidsthed var størst. Bogen indeholder ca. 20 sider tekst, 40 sider billeder og 40 sider elevlister.

Når man sætter sig ned for at læse bogen, så er der specielt 2 indfaldsvinkler til et særligt udbytte.

For det første, hvis man har en særlig tilknytning til skolen gennem ens familie, så er der i bogen rig mulighed for at finde billeder af tidligere elever – familiemedlemmer eller personer fra sognet, som har været på Hejls Efterskole.

For det andet giver bogen en hurtig og god indføring i nogle af de problemstillinger, der gjorde sig gældende for den danske del af befolkningen under tysk herredømme i perioden 1864-1920. Bogen giver en klar fornemmelse

af, hvilken bevidsthed der var fremherskende, ikke kun i forbindelse med det nationale, men også i forbindelse med problemstillinger, der samtidig med, at de var nationale problemstillinger, også var væsentlige problemstillinger i forhold til ønsket om at skabe sig et positivt og godt udbytte af livet.

Oven i dette giver bogen gennem fortællingen om skolens historie indsigt i den kamp, der internt har været på en skole, der var i centrum, og som havde en særlig forpligtelse.

Den senere sammenfletning med Nordborg Slots Efterskole og forklaringen på Hejlsfondens fortsatte eksistens beskrives kort, inden billeder og elevlister tager over.

Karl Erik Olesen

H. C. Andersen i Augustenborg og Gråsten

Thora Nissen: »Da H. C. Andersen besøgte Augustenborg og Gråsten«. Udgiuet af Alsingerildet, 2004. 117 sider, ill. Pris: 130 kr.

Hertug Ernst August og hertuginde Louise Sophie af Augustenborg modtog gerne danske kulturpersonligheder som deres gæster. 1836 tilbragte Oehlenschläger et par uger på slottet. I 1844 og 1845 var det H. C. Andersens tur. Han havde besøgt kong Christian VIII, der ferierede på Før, hvor hertugparret indbød ham til at besøge dem på hjemvejen. Digteren tog gerne imod invitationen. Opholdet på Augustenborg kom til at vare seksten dage, hvor han nød selskabeligheden på slottet, og hvor man sørgede for, at han fik lejlighed til at se Als og besøge øens prominente personer, bl.a. amtmand Manthey og biskop Tetens i Ketting, som begge otte år tidligere havde haft Oehlenschläger på visit. Det er i øvrigt morsomt at se, at det var de samme seværdigheder, man viste de to store digtere, og de samme personer, de blev præsenteret for. Men udvalget har jo nok heller ikke været så stort på Als. Man kunne måske sige, at hertugparret gav dem den obligate rundvisning på øen.

Begge digtere besøgte også det forfaldne Sønderborg Slot, hvor de så hertugfamiliens gravkamre og fik fortalt historien om Christian IIs fangenskab, som fik dem til at gyse. Oehlenschläger skrev et alenlangt digt, og Andersen betroede sine indtryk til dagbogen.

H. C. Andersen underholdt om aftenen med oplæsning og improvisering af smådigte (ligesom i øvrigt også Oehlenschläger havde gjort

under sit besøg), men ind imellem arbejdede han flittigt, bl.a. med udkast til romanen »De to baronesser«, hvor det er Thora Nissens teori, at han fandt modellen til den ældre baronesse i den to år tidligere afdøde enkehertuginde Louise Augusta, Struenses og dronning Caroline Amalies datter og Ernst Augusts mor.

Ved afskeden inviterede hertugen og hertuginde H. C. Andersen til deres sølvbryllupsfest året efter, men da de nationale spændinger var blevet stærkere, udeblev både digteren og det danske kongepar, selv om dronningen var hertugens søster. Men i efteråret 1845 var Andersen igen gæst hos parret, der nu opholdt sig på Gråsten Slot. Her skrev han i øvrigt et af sine mest kendte eventyr, »Den lille pige med svovlstikkerne«.

Thora Nissen har skrevet en glimrende gennemgang af de to besøg. Der er tale om korte episoder i H. C. Andersens liv, men de var ikke uden betydning for hans digtning.

H. E. Sørensen

Danskernes egen historie

»Danskernes egen historie. Oplevelser fra Syd- og Sønderjylland fra 1905 til i dag« DVD/VHS produceret af Substanz i samarbejde med Sammenslutningen af Lokalkarkiver. Pris: 199 kr.

Opmærksomme fjernsynsseere har i efteråret og tiden op til jul kunnet se gentagne reklameindslag for seks DVD'er/VHS'er under den fælles titel »Danskernes egen historie«, hver med filmklip fra bestemte landsdele. København, Nordjylland, Midt- og Vestjylland, Østjylland, Bornholm, Sjælland/Lolland Falster og Møn samt Fyn. Den sjette, som skal omtales her, bærer undertitlen »Oplevelser fra Syd- og Sønderjylland« og rummer 13 film fra den sydlige del af Nørrejylland og Sønderjylland med en samlet spilletid på 1 time og 40 minutter. Filmen starter med klip fra Genforeningen og når undervejs rundt om så vidt forskellige emner med sønderjysk perspektiv som badeferie på Rømø og Fanø, kampen mod havet, hverdagen på sygehuset (Haderslev), på husholdningsskolen (Gråsten) og ringridning (sted ukendt?). Endvidere rummer filmen under overskriften »Bonusfilm« tre film om så vidt forskellige emner som »Den elektrificerede husmor«, »Danskerne i Vestindien« og »Danmark rundt« (i 1957).

Filmene er godt redigeret, selv om der en-

kelte steder kunne være sket en opstramning, og undervejs er der speak med de mest nødvendige oplysninger i en journalistisk tapning. Enkelte steder er filmklippene tillige forsynet med erindringsglimt, selv om jeg har sværet ved at genkende Dagmar Borks stemme på filmen »Hverdagen på sygehuset«. Det er dygtigt gjort, og med den i lokalhistorisk sammenhæng voldsomme markedsføring er det lykkedes firmaet at sælge 150.000 eksemplarer af »Danskernes egen historie«, nok til en tredobbelte platinplade. Man kunne dog nok have ønsket en lidt større opmærksomhed på detaljerne. Ribe er ikke en del af Sønderjylland, som det påstås, og kreaturerne på gaderne i Aabenraa under oversvømmelsen i 1940 kommer ikke fra de omkringliggende enge, men fra kreaturstaldene på havnen. Stærkest er speaken tydeligvis på de generelle linier i Danmarkshistorien, men disse og andre tilsvarende fejl svækker den lokalhistoriske troværdighed.

De mange filmklip har Substanz hentet fra de ca. 13.000 film, som ligger på de lokalhistoriske arkiver i Danmark. Substanz har i markedsføringen gjort meget ud af at fortælle, hvorledes filmene hidtil blot har ligget ubenyttet hen på de lokalhistoriske arkiver, indtil firmaet gik i gang. Det er nu at løfte produktet urimeligt meget på arkivernes bestokning. Faktisk har vi gennem årene set spændende eksempler på formidling af de lokalhistoriske arkivers filmsamlinger, med Det levende Billedarkiv i Viborg som det mest markante og fremadrettede. Men det er uægtelig vanskeligt at trænge gennem mediehavet, når et lokalhistorisk arkiv ikke råder over samme markedsføringsbudgetter som Substanz. Endelig må det også erkendes, at det er vanskeligt for hovedparten af arkiverne at lave teknisk- og økonomisk krævende filmudgivelser med arkivernes normalt meget begrænsede ressourcer.

På bagsiden annonceres med bonusfilm, og undervejs i filmene dukker en popup med ordene »bonus info«. Hvad er det? Har jeg fået nogle film og oplysninger, der ikke er blevet tilbudt andre? Er jeg en blandt en lille skare, som tilfældigvis har fået tre film mere end andre? Eller er det blot et smart reklametrick, som dækker over, at producenten havde plads til tre film, der ikke passer ind i undertitlen »Oplevelser fra Syd- og Sønderjylland...«?

kf

Fortsættes side 198

Det sker – på sønderjyske museer

Fra Ottesang til Gospel Morning

Fotografiet af pauker og banjoer ligner ved første øjekast en plakater fra Tønder Festival; men instrumenterne symboliserer det tidsspænd, der er i Tønder Museums nye udstilling »Fra Ottesang til Gospel Morning – En udstilling om musikliv i Tønder fra middelalderen til i dag«.

De to pauker, der sandsynligvis har været brugt både i Kristkirken og på rådhuset i Tønder, stammer fra stadsmusikantens instrumentarium og er fremstillet omkring midten af 1700-tallet. Banjoerne er nutidige instrumenter, der har været brugt på Tønder Festivalen – både til at spille på og som blikfang på forskellige festivalplakater gennem årene.

Udstillingen, der varer frem til 23. oktober 2005, giver en kronologisk fremstilling af et meget varieret og vidtspændende musikliv i Tønder og omegn. Den tidligste musik er repræsenteret ved middelalderens typiske benfløjter og fortællingen om latinskoledrengene på Sangerpulpituret i Kristkirken. Der vises mange instrumenter, som har tilhørt Tønders stadsmusikanter, som vi kender navnene på fra begyndelsen af 1600-tallet til 1860'erne. Historien om godsmusikanterne på Schackenborg fortælles også. Fra Schackenborg udstilles den første grev Schacks feltpauker fra anden halvdel af 1600-tallet, som han vel har haft med sig, da han som leder af den danske hær under Carl Gustav-krigene var med til at slå svenskerne i slaget ved Nyborg 1659.

Fra 1800-tallet og frem fortælles og vises foruden historierne om Schützenkapelle og mange af de gamle messinginstrumenter fra dette orkester masser af

plakater, faner, noder, emblemer og billeder fra alle mulige lokale sangforeninger, orkestre, spillemænd og musikgrupper. Der er de originale lister over tilladte og forbudte viser, som blev falbudt på markederne i Tønder i 1830-45, optegnet af en emsig politiembedsmand. Der er materiale om nyere bands fra det 20. århundrede, om de forskellige musikere og spillesteder i byen, om musiklivet på byens uddannelsessteder, gymnasiet og seminarieret. Der er ting, plakater og billeder fra Tønder Festivalerne. Sidst, men ikke mindst, er der mulighed for at høre eksempler på musikken fra nogle af de forskellige perioder i byens musikliv. Tønder Museum ser frem til at vise udstillingen hen over sommeren for både lokalbefolkningen og alle andre musikinteresserede og selvfølgelig også for Tønder Festivalens gæster, når den tid kommer.

I forbindelse med udstillingen vil der

- Haderslev Museum**
7. juni - 14. aug.: »Bogskatte fra seks århundreder« - Bibliofile sjældenheder / bøger fra Katedralskolen.
- Slesvigske Vognsamling**
25. juni - 4. sep.: »Violinbygning«. En udstilling, der viser hvorledes violinen og dens »søskende« er lavet.
- Aabenraa Museum**
24. juni - 14. aug.: Agricola Americana.
- Kunstmuseet Brundlund Slot**
4. juni - 15. sept.: Værker fra kunstmuseets samlinger. Fokus på parken i nye omgivelser.
- Museet på Sønderborg Slot**
29. apr. - 7. aug.: »Naur Smykker Sønderborg« - En retrospektiv udstilling af guldsmeden Mikala Naur.
29. juni - 4. sept.: »Dronningen og Digteren« - En udstilling om dronning Margrethes scenografiske arbejder til H. C. Andersen-forestillinger.
- Tønder Museum**
11. juni - 23. okt.: »Fra Ottesang til Gospel Morning - En udstilling om musikliv i Tønder fra middelalderen til i dag.«
- Sønderjyllands Kunstmuseum, Tønder**
4. juni - 28. aug.: Leif Kath (Maleri og grafik).
25. juni - 28. aug.: Wilhelm Freddie - »Det komplette grafiske værk« (Værker fra egen samling).
- Drøhses Hus, Tønder**
1. apr. - 31. dec.: »Hattemoden 1900-1980.«
- Højer Mølle- og Marskmuseum**
5. apr. - 18. sept.: »Svaner« - En udstilling om svanernes natur - og kulturhistorie.
- Skærbæksegnens Museum**
20. maj - 26. aug.: »Sikringsstilling Nord ved Skærbæk.«
- Midtsønderjyllands Museum, Gram**
Fra 8. maj: Udstilling af Gram Lergravs fossiler.

i løbet af efteråret være forskellige musikalske arrangementer med lokale musikere i og uden for museet. Desuden vil efterårets foredragsrække i Tønder Museums Vennekreds også handle om musikliv i Tønder og Sønderjylland. Læs nærmere herom i dagspressen!

Men der sker meget andet på Tønder

Museum i denne sommer: I Drøhses Hus er der nye kniplingsudstillinger og en udstilling om damehatte fra perioden 1840-1965, og i Højer Mølle- og Marskmuseum vises frem til den 18. september udstillingen »Svaner – en udstilling om svanernes natur- og kulturhistorie«.

Elsemarie Dam-Jensen

► Fredeligt vanvid i en afsindig krig

Michael Jürgs: "Den lille Fred i den store krig". Bor-gens Forlag 2004. 291 sider, ill. Pris 329 kr.

Det lyder som et eventyr, men det er den skin-barlige sandhed. Juleaften og juledag 1914 lagde mange menige soldater på Vestfronten våbnene og mødtes i ingenmandsland mellem de to fronter for – alt efter temperament – at trykke hinanden i hånden, skænke snaps, give tobak og andre gaver, udveksle synspunkter på krigen, spise julemad sammen, spille fodbold eller bede til Gud. Alt det som normale europæere foretog sig på samme tidspunkt af året. Men det var sensationelt, fordi denne våbenhvile og fraternisering foregik på den bundfrosne lerjord mellem døde soldater og granathuller, et sted, hvor træerne var sønderskudt og alt dyreliv for længst forsvundet. Aktørerne i julefreden var en flok desillusionerede soldater i lusebefængte uniformer. Initiativet kom fra tyske soldater, men det blev hurtigt fulgt af de britiske og enkelte franske tropper. Siden krigens udbrud i august 1914 var der faldet over en halv million mand på Vestfronten, og det er derfor forunderligt og opløftende, at menige soldater, der var præget af stram militær disciplin og havde været udsat for hadefuld propaganda, kunne løsrive sig fra alt dette og fejre den kristne højtid med fjenden. De trodsede alle ordrer, velvidende at det ville blive betragtet som højforræderi og i værste fald kunne medføre dødsstraf. Julefreden i 1914 blev da heller ikke gentaget i de følgende år. De ansvarlige officerer på begge sider havde udstedt påbud om, at enhver, der fraterniserede med fjenden, straks skulle skydes ned af sine egne.

Bogen er en grotesk skildring af Første Verdenskrigs vanvid og på det mere generelle plan - en afdækning af den mekanik, der præger krigen, når de først er i gang. Men den giver tillige en opløftende indsigt i den medmenneskelighed, som krigen og propagandaen ikke havde formået at uddrive af soldaternes hoveder og hjerter.

Forfatteren er en tysk journalist, Michael Jürgs, der tidligere var chefredaktør på populære tidsskrifter som *Stern* og *Tempo*. Han bygger på et meget stort materiale indsamlet fra alle nationer, der havde soldater med på Vestfronten. Et omfattende materiale i Imperial War Museum og især i det nye fremragende museum "In

Flanders Fields Museum" i Ieper er også blevet anvendt. Bogen behandler et fængende tema, er godt oversat og smukt trykt. Men selvom den er ganske velskrevet, skæmmes den af en rodet disposition med hyppige gentagelser og en alt for løs struktur.

Inge Adriansen

Efterårsgensyn

Thomas Uhrer Fenger: "Efterårsgensyn". Sønderjyske Levnedsløb nr. 31 udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland. Aabenraa 2004. 177 sider, ill. Pris 128 kr. for medlemmer, bogladepris 198 kr.

Thomas Fenger, nuværende sognepræst i Vestjylland, har genset sin barndomsegn, Ensted sogn ved Aabenraa, og det er der kommet en velskrevet og underholdende bog ud af.

Forfatterens erklærede mål har været at give et tidsbillede af en drengs opvækst i en præstegård i et sønderjysk landsogn i 50'erne og 60'erne. Den periode, der beskrives, er således tiden umiddelbart inden de store forandringer af det danske samfund. Landbruget var endnu hovederhvervet; skolens lærere var som andre øvrigheds personer omgærdet af respekt; den sociale mobilitet var ringe, forsamlingshuset var centrum for landsbyens sociale liv; børneopdragelse og kønsrollerne stod ikke til diskussion.

Et trygt familieliv dannede ramme om drengens opvækst. Præstegården og dens omgivelser bød på uanede muligheder for uforstyrret leg. Her er glimt af hjemmeliv med højdepunkter ved jul og fødselsdage; skolegang først i den lokale centralskole og senere på Aabenraa Statsskole; kammeratligt samvær, herunder mødet med det andet køn; første udlandsrejser med telt til Gardasøen. Der hersker ingen tvivl om, at drengen Thomas har haft en dejlig barndom. Forfatteren forfalder imidlertid aldrig til det rent private endsigte til ren nostalgi. Han har et skarpt blik for kritisable træk i tidsånden bl.a. den tyranniske magt, der udøvedes af nogle lærere i den sorte skole, og den privilegerede stilling, hankønsvæsner indtog i familien.

Den indbundne bog er illustreret med mange fotografier hentet dels i familiealbummet, dels i det lokalhistoriske arkiv.

Britta Bargfeldt

GRÆNSEFORENINGEN

For 100 kr. om året kan du blive medlem af Grænseforeningen. Så modtager du seks gange om året bladet GRÆNSEN samt Grænseforeningens smukke Årbog. Ring eller skriv efter Grænseforenin-

gens brochure: Postboks 9074, Grænseforeningen, Peder Skrams Gade 5, 1022 Kbh. K. Telefon: 33 11 30 63.

Du er også velkommen til at kontakte din lokale formand:

Tønder Amt

Svend Kristiansen
Østerbyvej 32
6280 Højer
tlf. 74 78 32 15

Haderslev Vesteramt

Sigrid Andersen
Rangstrupvej 20
6534 Agerskov
tlf. 74 83 31 56

Haderslev Østeramt

Lisbet Skau
Hasselvej 4
Hammelev
6500 Vojens
tlf. 74 50 79 22

Sønderborg Amt

Marie Hess
Frydenlundvej 5
6430 Nordborg
tlf. 74 45 62 65

Aabenraa Amt

Ove Nissen
Dalsmark 3
6300 Gråsten
tlf. 74 65 07 45

De første fotografer

*Bagsiden
om
forsiden*

Forestil dig en verden uden billeder. Det var i udpræget grad tilfældet før fotografiets fremkomst i 1839. Faktisk skal vi helt frem til 1880'erne og 1890'erne, før billeder bliver en del af hverdagen for hovedparten af befolkningen.

I 1839 havde der allerede været arbejdet længe for at finde en metode, der kunne fastholde verden. Det var imidlertid franskmænden Louis-Jacques Mandé Daguerre, som i januar 1839 kom med en opfindelse, hvor man kunne skabe billeder på en lysfølsom, for sølvet kobberplade. Resultatet blev det, som endnu i dag er verdens smukkeste fotografiske teknik. Faktisk i en grad, at daguerreotypiet af bl.a. den tyske filosof og litteraturkritiker Walter Benjamin er blevet opfattet som det eneste sande fotografi.

Det blev imidlertid englænderen William Henry Fox Talbot, der kun 14 dage efter, Daguerre havde præsenteret sin opfindelse, den 25. januar 1839 kunne fremvise sin fotografiske teknik, der blev stamfader for fotografiet frem til i dag. Teknikken gik ud på, at man placerede et lysfølsomt papir i et »camera obscura«, som man belyste og derpå fikserede. I 1841 lykkedes det tillige at

finde en metode (kalotypiet), hvorefter man kunne lave kopier af disse papirnegativer.

Teknikken kunne i finhed og detaljrigdom slet ikke konkurrere med daguerreotypiet i starten. Når daguerreotypiet alligevel er en død fotografisk teknik i dag, hænger det sammen med en række teknologiske gennembrud omkring 1850. På dette tidspunkt kom glaspladenegativet på markedet, der gjorde det langt lettere at fremstille kopier. Og med opfindelsen af albuminpapiret, der forhindrede fotografiet i at »trænge« ned i papiret, fik man den karakteristiske blanke overflade og et langt skarpere billede. Da daguerreotypiet samtidig var ekstremt følsomt over for luftens ilt, forsvandt daguerreotypiet i løbet af få år.

Erhvervsmæssigt betød det også et vendepunkt. Prismæssigt var daguerreotypiet så dyrt, at mange daguerreotypister måtte rejse rundt for at leve af faget, men med Talbots teknik blev fotografiet så billigt, at fotograferne i slutningen af 1850'erne og begyndelsen af 1860'erne kunne etablere permanente atelierer i de større byer.

kf